

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÖMER SEYFETTİN'İN HİKÂYELERİNDE
TÜRK TOPLUMU

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Elif BİRİNCİ

Enstitü Ana Bilim Dalı : SOSYOLOJİ

110038

Bu tez 25/6/2022 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. H. Musa Tasdelen

Jüri Başkanı

Doç. Dr. Rahmi Harakus

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Fikri Okut

Jüri Üyesi

ÖNSÖZ

Türk Edebiyatında hikâye türünün en ünlü temsilcilerinden olan Ömer Seyfettin çok canlı ve hassas bir eleştiri gücüne sahiptir. II. Meşrutiyetin ilanından sonra toplumumuzdaki gelişmeleri çok yakından takip etmiş ve gecikmeksizin düşüncelerini ve eleştirilerini yazdığı hikayeleriyle ifade etmiştir. Bu bakımdan Ömer Seyfettin bir sosyolog gibi Türk toplumundaki gelişmeleri incelemiş en dikkate değer aydınlarımızdan birisidir. Kısaca yazdıkları Türk toplumunun bu devrini anlamak için gerekli ve vazgeçilmez kaynak olma özelliğini her zaman koruyacaktır. Dolayısıyla bundan sonra da daha çok okunması ve yorumlanması gerekecektir. Bu bakımdan çalışmamız bir başlangıç sayılmalıdır.

Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Ömer Seyfettin'in hayatı ve eserleri, külliyatları ve bibliyografyaları ile verilmiştir. İkinci bölümde yazarın sanat ve edebiyat anlayışı ve temas halinde olduğu edebi şahsiyetler anlatılmıştır. Üçüncü bölümde ise yazarın sosyolojik karakterli fikirleri verilmiş, sonuç kısmında da araştırmanın kısa bir özeti sunulmuştur.

Araştırma süresince, tez danışmanlığını kabul eden ve tezi yöneten hocam Doç.Dr. Rahmi Karakuş'a ve sevgili babam Prof.Dr. Ali Birinci'ye teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KISALTMALAR	III
ÖZET	IV
SUMMARY	V
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	
1. ÖMER SEYFETTİN'İN HAYAT ÇİZGİSİ VE ESERLERİ	2
1.1. Ömer Seyfettin Kronolojisi	2
1.2. Hayatı	5
1.3. Eserleri	7
II. BÖLÜM	
2. EDEBİ AÇIDAN ÖMER SEYFETTİN	11
2.1. Sanat ve Edebiyat Anlayışı	11
2.2. Edebiyat Çevresi	14
III. BÖLÜM	
3. ESERLERİNDEKİ SOSYAL GÖRÜŞLER	18
3.1. Türkçülük Düşüncesi	18
3.2. Türk Toplum Yapısı	24
3.3. Batılılaşma Hareketleri	30
3.4. Yönetim Anlayışı	34
3.5. Kadın, Aile, Evlilik	40
3.6. Din	45
IV. BÖLÜM	
4. SONUÇ	48
KAYNAKÇA	50
ÖZGEÇMİŞ	53

KISALTMALAR

A.g.e.	:	Adı geçen eser
T.D.K.	:	Türk Dil Kurumu
T.K.A.E.	:	Türk Kùltürünü Araştırma Enstitüsü
A.K.M.	:	Atatürk Kùltür Merkezi

ÖZET

Ömer Seyfettin'in eserleri, II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte, siyasileşme ve batılılaşma sürecine giren geleneksel bir toplumun yaşadığı değişimlerin bir aynası gibidir. O. ulus devlet olma yolunda, ümmetçi zihniyetten Türkçülük fikrine geçiş mücadelesini verenlerin başında gelmektedir. Bu mücadelesi sırasında toplumun kurumlar ve değerlerindeki değişmeyi, aydın-halk yabancılaşmasını ve milli kimliğe uzaklaşmayı görmüş ve eserlerini bu doğrultuda vermiştir. Tezin amacı, bu fikirlerin sosyolojik özelliklerini açıklamaktır. Araştırmada izlenen yol, tarihi yöntemdir. Araştırmanın adı ise "Ömer Seyfettin'in Hikayelerinde Türk Toplumudur".

Araştırma sonucunda, bir devletin kurulma aşamasında bir ilkesinin var olmasının birey ve yönetim açısından gerekli olduğuna ulaşılmıştır. Ayrıca, toplumda ekonominin ahlak, değerler, inanç, tutumlar ve yargılar gibi manevi unsurlara doğrudan bir etkisi olduğu görülmüştür. Savaş sonrası görülen düzensizlikler söz konusu olduğunda, vatandaşların bireysel özellikleri ile anlam kazanan güçlü bir otorite olmalıdır. Ekonomik sıkıntıyı en fazlasıyla yaşayanlar ise kadınlar olmuş, böylelikle aile ve değerlerde de bir değişim meydana gelmiştir. Din ise bir milletin ayırt edilecek bir özelliğidir ve örfe göre millileşebilir. Bu İslamiyetin kendi yapısında mevcuttur.

Anahtar Kelimeler:Edebiyat Sosyolojisi, Türk Milliyetçiliği, Türk Toplum Yapısı, Sosyal Değişme.

SUMMARY

Ömer Seyfettin's works are just as the mirror of the changes of a traditional society lived that together with the announcing of II. Constitutional system of Government, political and becoming westernized process. In the way of a National State, he has been become in front of the formers who are giving the transforming efforts from the Religious Community to National State idea. During the period of his efforts concerned with this process, he noticed that the changes of institutions and values of the society, the alienation of intellectual – people and going away from the national identity and he had wrote his works in these process. The aim of thesis is to explain of sociologic features of these ideas. The path that is followed in this study is historical method. The name of thesis is “ The Turkish Society in the Ömer Seyfettin's stories”.

At the end of the study, it had been agreed that in the foundation stage of a state it is necessary a principle from the point of view of individual and management. On the other hand, it had been seen that there is a direct affect of economy to such as moral elements the moral, values, belief, manner and splits. Related with the disorders after war, it should be very powerful authority that is meaningful of citizen's individual characteristics. People who are mostly lived the economic trouble had became women, as a result of this, it became a change in families and also values. The religion is also a difference feature of a Nation and it may nationalized as to custom. This is exist in its structure of Islamism.

Key words: Sociology of Literature, Turkish Nationality, Turkish Society Structure, Social Exchange

GİRİŞ

Ömer Seyfettin XX. Yüzyılın başında, çağının siyasal ve sosyal olaylarını konu edinen diğer yazarlar gibi toplumsal sorunlara eğilmiş ve bunların çözüm yollarına alternatif getirmiş bir yazardır. O bu özelliklerinin yanısıra, halk ile aydın arasındaki kopukluğun sebebi olarak kullanılan dili görmüş ve halk diline, halk edebiyatına, halk destanlarına, kısacası halk öğelerine yönelerek yeni bir akım başlatanların başında gelmiştir. Halka doğru hareketinin mantığı çerçevesinde, savunduğu fikirleri şiir ve hikayelerini bir araç olarak kullanarak topluma mesaj vermeye çalışmıştır.

İçinde yaşadığı toplum için verdiği en büyük savaş, dağılma sürecine giren hızla toprak kaybeden bir devlet ve fakirlikle mücadele eden Türk milleti için kurtuluş çaresi olarak gördüğü Türkçülük fikridir. II. Meşrutiyet döneminin siyasileşme sürecinde Ziya Gökalp ile birlikte Türkçülük fikrini sistematize eden ve çerçevesini çizenlerin başında gelir. Türkçülük fikirleri ile beraber, savaştan yeni çıkan, ekonomisi sarsılmış ve isyanlarla otoritesi tehlikeye giren bir toplumun karşı karşıya kaldığı durumları göstermek istemiştir. Batı ile temaslar ve ekonomik zorluklar sonucu, toplumun tutum, değer, ahlak ve düşünce tarzlarında yarattığı olumsuz yönleri görerek manevi değerlere ve dini öğelere sarılmıştır.

Türk toplumunun XX. Yüzyılın başında geçirdiği bu değişim süreci ve halka yansımalarının konu edilmesi bakımından Ömer Seyfettin'in eserleri önemlidir. İşte bu nedenle sosyolojik bir önem kazanan eserleri Edebiyatın yanısıra Sosyoloji'yi de yakından ilgilendirmektedir. Türk toplumunun geçmişteki karakteristik vasıflarını, geleneksel yapısını ve tarihten gelen devlet-vatandaş ilişkisini anlamlandırabilmek için tarih kadar katkısı olduğunu düşündüren bu eserlerde, en geniş anlamıyla I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrası varolma savaşı veren bir toplum anlatılmaktadır. Bu toplumu, hayat mücadelesi veren, ahlaki anlamda bir bocalama yaşayan, değer yargıları değişen insanlar ve bu manzarayı değiştirme çabası taşıyan fakat bunu edebiyat ile yapan bir sanatçıdır. Çağının sorunlarına yabancı kalmamış, bu sorunlar karşısında, fikirleri ve idealleri ile bir geleneğin temsilcisi olmuştur.

I. BÖLÜM

1. ÖMER SEYFETTİN'İN HAYAT ÇİZGİSİ VE ESERLERİ :

1.1. ÖMER SEYFETTİN KRONOLOJİSİ :

1884 yılı Mart Çarşamba günü Ömer Seyfettin Gönen'de dünyaya geliyor.

1888 Henüz 4 yaşındayken Gönen'de mahalle mektebine başlıyor. Bu okuldaki hayatını “And” adlı hikayesinde tasvir ediyor.

1891 yüzbaşı Ömer Şevki Bey Gönen'den ayrılıp İnebolu ve Ayancık'a tayin oluyor. Ömer Seyfettin ilkokula buralarda devam ediyor.

1892 Ömer Seyfettin annesi ile İstanbul'a geliyor ve onu Mekteb-i Osmani'ye veriyor.

1893 Eyüp Askeri Rüştiye'sinde subay çocukları için açılan “Sınıf-ı Mahsus” a yazılıyor.

1896 Ömer Seyfettin Eyüp Askeri Rüştiyesini bitiriyor, arkadaşı Aka Gündüz ile Edirne Askeri İdadisine gidiyor.

1900 Eyüp Askeri idadisini bitirerek Mekteb-i Harbiye-i Şahane'ye katılıyor. Edebiyat merakı burada gelişiyor ve ilk şiirlerini “Mecmua-yı Edebiye'ye gönderiyor.

1902 13 Nisan'da Sabah gazetesinde “İhtiyarın Tenezzühü” isimli ilk hikayesi yayınlanıyor.

1903 Mekteb-i Harbiye-i Şahane'den piyade teğmeni sınıf ve rütbesi ile mezun oluyor. İzmir redif tümenine gönderiliyor.

1906 İzmir’de yeni açılan Jandarma er okuluna öğretmen olarak naklediliyor. İlk edebiyat çevresi burada genişliyor ve Fransızca öğreniyor. İzmir’de kaldığı yıllarda Baha Tevfik, Türkçü Necip, Şahabettin Süleyman ve Aka Gündüz ile arkadaş oluyor. Haftalık İzmir ve Ahenk gazetelerinde yazılar yazıyor. Düşünce dünyasının şekil almasında en önemli kişilerden birisi olan Türkçü Necip’in Türkçe ve Milli Edebiyat fikirlerinden etkileniyor.

1909 Milliyetçiliğinin uyanışını ve şekillenmesini sağlayacağı ilk gözlemlerini, Manastır, Pirlepe, Köprülü, Cumalı Bâlâ, Serez ve Razlık kazalarında görevi sırasında yapıyor.

1909 31 Mart Olayı sırasında Köprülü’de yaşadıklarından yola çıkarak “İrtica Haberi” hikayesinin ana hatlarını oluşturuyor.

1909 17 Nisan’da Ömer Seyfettin Hareket Ordusu ile İstanbul’a gelir.

1910 28 Ocak’ta Selanik’te bulunan Ali Canip’e Milli Edebiyat akımının çağrısını, “Geliniz Canip Bey, edebiyatta ve lisanda bir ihtilal vücuda getirelim” diyerek yapıyor. Genç Kalemler Dergisinin çıkışına zemini bu mektup sağlıyor.

1911 Başta Ali Canip ve Ziya Gökalp olmak üzere pek çok yazar tarafından, Türkçülük ve Yeni Lisan hareketinin bayraktarlığını yapacak olan Genç Kalemler Dergisi çıkıyor. İlk sayıda Ömer Seyfettin yeni Lisan ile “Bahar ve Kelebekler” isimli hikayesini yayınlıyor.

1911 Tazminat ödeyerek ordudan ayrılıyor.

1912 Balkan Savaşının çıkmasıyla yeniden orduya dönüyor. Fakat Yunanlılara esir düşüyor.

1913 15 Kasım’da esirlikten kurtuluyor, 4 Aralık’ta İstanbul’a geri dönüyor.

1914 Türk Sözü dergisine baş yazar olur. Daha çok yeni Lisan'ın kurallarını açıklamaya yönelik ve bu harekete eleştirileri cevaplama tarzında yazılar yazıyor.

1914 İstanbul Fındıklı'da Kabataş Sultanisi'nde ölümüne kadar devam edecek olan öğretmenlik hayatına başlıyor.

1915 Doktor Besim Ethem Bey'in kızı Calibe Hanım ile evleniyor.

1916 Kızı Fahire Güner dünyaya geliyor.

1917 Yeni Mecmua'da çıkan "Fon Sadriştayn'ın Karısı" hikayesi birçok eleştiriye maruz kalıyor.

1918 Karısı Calibe Hanım'dan boşanıyor. Büyük ruhsal sarsıntılar geçirmesine yol açıyor.

1918 Savaş yılları boyunca imparatorluğun güçlü zamanını, adil ve güçlü yöneticileri, dürüst ve vazifeşinas halkı konu aldığı tarihi hikayeleri yazıyor. Yine bu dönemde geçim derdine düşen ve savaş ekonomisi altında ezilen, ahlaksızlık ile açlık arasında seçim yapmak zorunda kalan bireyleri konu alan hikayeler yazıyor.

1919 Meşrutiyetin ilanıyla beliren milliyetsiz, idealsiz, her fikre ayak uyduran, zaman zaman batıcı, bazen Türkçü kimliğine bürüyerek yarattığı Efruz Bey kişiliğini roman haline getiriyor.

1920 15-21 Şubat arasında hastalık belirtileri başlıyor. 22 Şubat'ta yatağa düşüyor. Nevralji teşhisi konuluyor. 4 Mart'ta Haydarpaşa Tıp Fakültesi, Akil Muhtar kliniğine kaldırılıyor.

1920 6 Mart Cumartesi 13:30'da gözlerini hayata yumuyor. Yapılan otopsi sonucu, şeker hastalığından öldüğü anlaşıyor.

1920 7 Mart pazar günü saat 13'te Mahmut Baba Mezarlığı'na gömülüyor.

1939 23 Ağustos'ta mezarı Ayazağa'daki Asri Mezarlığa naklediliyor.

1.2. HAYATI

Ömer Seyfettin 11 Mart 1884'te Balıkesir'in Gönen kazasında doğmuştur. Babası Ömer Şevki Efendi redif taburunda yüzbaşısıdır. Ömer Seyfettin'in arkadaşı Ali Canip Yöntem'e göre [Yöntem, 1947 : 8]; “Ömer Bey Kafkasyalı halis bir Türktü. Bir kelime Çerkesçe bilmezdi.” Alangu'ya göre ise [Alangu, 1968 : 22]; “Ömer Şevki Efendi'nin Çerkes olduğunu gösteren bir çok deliller bulunmaktadır.”

Ömer Seyfettin'in annesi Fatma Hanım ise İstanbulludur. Babası “İsfendiyar oğullarından Ankaralı topçu kaymakamı Mehmet Bey'dir.” [a.g.e., s.26] Ömer Seyfettin Sebilürreşad Dergisi'ne cevaben yazdığı bir mektupta [Seyfettin, 2000 : 336]; “İstanbullu olan annem ve meşhur Haseki Mustafa'nın torunudur” demektedir.

Ömer Seyfettin çocukluk hatıralarını anlattığı Kaşığı, Ant, Falaka, İlk Namaz ve İlk Cinayet hikayelerinde aile fertlerini tasvir etmiştir. Kaşığı hikayesinde [Seyfettin, 1999 c, 321] “Babam pek sertti. Bir bakışından ödümüz kopardı.” Diyerek babasını anlatmıştır. Yine aynı hikayede [Seyfettin, 1999c]; kendisinden bir yaş küçük kardeşi Hasan'ın kuşpalazından öldüğü anlaşılmaktadır. İlk namaz hikayesinde [Seyfettin, 1999a : 22]; “Annemi bir meleğe benzetiyordum, bu tahayyülle melaikeleri düşünerek...” diyerek hatıralarında kalan bu anı, hikayelerinde yaşatmıştır.

Ömer Seyfettin'in Kuşpalazından ölen Hasan'dan başka Güzide isminde bir ablası bulunmaktadır. “Güzide Hanım 1956 yılında 82 yaşında ölmüştür” [Alangu, 1968:26] Ayrıca İlk Namaz hikayesinde [Seyfettin, 1999a:21]; “Ölen hemşirem” dediği bir kız kardeşi daha vardır.

Dört yaşında iken Gönen'de mahalle mektebine başlar. Aile İstanbul'a gelmeden İnebolu ve Ayancık'ta da yaşarlar. “1982 yılında annesiyle İstanbul'a gelir ve

Aksaray'daki bir özel okulda ilk öğrenimini bitirir.” [Alangu, 1968:22] “Ömer Seyfettin 1893 yılında Eyüp Sultan'daki Baytar Rüştîyesi'ne yerleştirilir.” [a.g.e., s.60] “1896 yılında da Edirne Askeri İdadisine başlar.” [a.g.e., s.64] “1900'de İstanbul'a gelerek Mekteb-i Harbiye-i Şahane'ye katılır” [a.g.e., s.69]

“Mekteb-i Harbiye'den 22 Ağustos 1903 tarihinde mezun olur.” [a.g.e., s.85]. Mezun olduktan sonra “1906'ya kadar İzmir Redif fırkasında hizmet eder. 1906'da açılan İzmir Jandarma zabitan ve efrad mektebine muallim tayin edilir. 1908'de Üsteğmenlikle üçüncü ordu nizamiye taburlarına, biraz sonra Bulgaristan hududunda “Yakorit” bölüğüne naklonur. 1910 yılında tedris ücretini vererek askerlikten istifa eder. Selanî'ye gelir.” [Yöntem, 1947:8-9]

1910 yılında Hüsn ve Şiir dergisi ile tanışmıştır. Bu dergi daha sonra Genç Kalemler ismi altında yeni bir edebi akımın, yeni bir idealin bayraktarlığını yapacaktır. Fakat bu dergide başlayan yaygın hayatı Trablusgarp ve Balkan savaşının başlamasıyla yarım kalmıştır.

Savaş sırasında gördükleri ve yaşadıkları, daha sonraları yazacağı hikayelere, Türkçülük idealine hatta tüm hayatına yön vermiştir. “18 Ocak 1913'te Yunan askerlerine esir düşer ve 15 Kasım 1913'te serbest bırakılır” [Alangu, 1968]

İstanbul'a döndükten sonra Türk Yurdu ve Türk sözü dergilerine yazılar yazar. 1914 yılında Kabataş Sultanisi'nde edebiyat öğretmenliğine başlar. 1915 yılında Calibe Hanım ile evlenir. 1916'da Fahire Güner adında bir kızları olur. Fakat Ömer Seyfettin Fransız okulunda okumuş ve hayat tarzını da bu yönde şekillendirmiş Calibe Hanım ile anlaşamayarak 1918'de ondan ayrılır.

Bu ayrılıktan sonra Ömer Seyfettin Kalamış'ta Münferit Yalı adını verdiği köşke yerleşir. Bir süre yazı yazamaz ve hasta olur. Ölümüne kadar olan süre hikaye yazması bakımından en verimli yılları olur. Münferit Yalı'da geçen zaman içinde başta Ali Canip Yöntem, Faruk Nafiz, Cemil Sena, Reşat Nuri, Yusuf Ziya Ömer Seyfettin'i yalnız bırakmazlar.

Ömer Seyfettin 6 Mart 1920 tarihinde Haydarpaşa Tıp Fakültesi'nde şeker hastalığından ölür. Önce Kadıköy'deki Mahmut Baba mezarlığına gömülür. Daha sonra da Zincirlikuyu Asri Mezarlığı'na nakledilir.

Böylece Türk Edebiyatının en değerli simalarından, Milli Edebiyat ve Yeni Lisan'ın en ateşli savunucularından, Türkçülük idealinin fikir adamlarından olan ve 36 yıla sığdırdığı, sayısız hikaye, makale ve şiirlerin sahibi olarak Ömer Seyfettin'in tarihteki doldurulamaz yerini alır.

1.3. ESERLERİ

Başta hikaye olmak üzere, şiir, tiyatro, hatıra ve makale dalında eserler veren Ömer Seyfettin'in yazı hayatı savunduğu Yeni Lisan ve Milliyetçilik akımıyla bir paralellik gösterir. Hemen hemen yazdığı bütün eserler, üç kıtaya yayılmış büyük bir imparatorluğun dağılma döneminde yaşadığı kesitler ve bu sürecin birey ve toplum üzerindeki etkileri çerçevesinde şekillenmiştir. O, toplumun yaşadığı bu buhranın teşhisini hem ortaya koymuş hem de buna bir çözüm önerisi getirmiştir.

Ömer Seyfettin çok iyi bir gözlemciydi ve bazen kendi hatıralarından, bazen arkadaşlarının anlattıklarından hikaye çıkarabilecek bir yeteneğe sahipti. Başkası için çok küçük veya önemsiz denebilecek küçücük bir olay Ömer Seyfettin için bir hikaye veya hikayenin ana hatlarını oluşturabiliyordu.

Eserlerindeki zengin mevzunun diğer bir nedeni de, kısa yaşamına rağmen kendi hayat tecrübelerini de yazı hayatına aksettirebilmesidir. Trablusgarp ve Balkan savaşı sırasında aktif olarak orduda yer alması, esir düşmesi ve İstanbul'a dönüşünde bir edebiyat çevresi içinde yer alışı ona zengin bir malzeme sunmuştur.

İşte böyle bir karakterde ve bu tip bir ortanda Ömer Seyfettin kendini çok kolay ifade edebilmiştir. "Edebiyata şiirle başlayan Ömer Seyfettin'in ilk şiiri 25 Ekim 1900'de yayımlanan Mecmua-i Edebiyye'de, F. Nezihi takma adıyla çıkan "Terane-i Giryân"dır.

[Tansel, 1985:58] Sonraları yine pek çok dergide takma isimlerle şiirleri çıkmıştır. “Bu dergiler Haftalık İzmir, 11 Temmuz, Bağçe, Eşref, Aşîyan, Kadın, Tenkid, Piyano, Felsefe Mecmuası, Hüsün ve Şiir, Genç Kalemler, Türk Yurdu, Çocuk Dünyası, Talebe Defteri, Donanma, Halka Doğru, Türk Sözü, Tanin, Yeni Mecmua, Türk Dünyası ve Diken’dir.” [a.g.e., s.63].

Ömer Seyfettin ilk şiirlerinde Divan Edebiyatının etkisinde kalarak Aruz vezniyle yazmışsa da sonraları hece vezniyle ve İstanbul Türkçesi ile yazmaya özen göstermiştir. Bunun dışında şiirlerinde göze çarpan diğer bir özellik ilk şiirlerinin konusu aşk iken bir zaman sonra tarihi ve sosyal konulara değinen şiirler yazmasıdır.

Şiirleri yanı sıra hikayeleriyle de edebiyatımızda yerini alan Ömer Seyfettin’in hikayesi 13 Nisan 1902’de, Sabah gazetesinde çıkan “Tenezzüh”tür. 1911 yılında Yeni Lisan akımına katılmadan önce İzmir’de hikaye ve şiirler yazmıştır.” İzmir onun edebi ve fikri hayatının ilk şekillenmesini hazırlayan Baha Tevfik, Şahabettin Süleyman ve Edirneli Türkçü Necib ile yakın dostluklar kurduğu, Fransızcasını bir hayli iletlettiği bir yerdir.” [Tural, 1984:13] “İzmir’de yazı ve şiirlerinin yayınlandığı gazeteler, Haftalık İzmir, Sedat ve Muktebes’tir.” [Huyugüzel, 1984:85].

Ömer Seyfettin Genç Kalemler Dergisinde yerini alması “Bahar ve Kelebekler” adlı hikayesiyle olmuştur. Hikayede 97 yaşında bir nine ve 18 yaşındaki torununun torunu ile olan konuşma anlatılmaktadır. Nine Fransızca roman okuyan genç kıza kendi dönemindeki samimi, milli ve sosyal değerlere yabancılaşmamış hayat tarzını tasvir eder ve genç kızın kendi manevi dünyasından nasıl uzaklaştığını anlatır. Hikaye, zamanın alafranga kadınına bir eleştiri niteliği taşır.

Ömer Seyfettin’in sonraki hikayesi Pamuk İpliği’dir. Bu hikayede bir Ermeni kızıyla evlenmek isteyen Türk gencinin karşılıklı konuşmaları yer almaktadır. Ermeni kızı burada Türk-İslam evlilik tarzını, boşanmayı ve poligamiyi kendi inançlarıyla bağdaştıramaz. Ona göre böyle bir evlilik ancak Pamuk İpliğine benzetilebilir.

Ömer Seyfettin'in hikayeleri tarihi olaylarla eş zamanlı olarak belirir. Bomba, Beyaz Lale, İrtica Haberi. Hürriyet Bayrakları, Primo Türk Çocuğu bu nevidendir. Birinci Dünya Savaşı sırasında da yazdığı hikayeler, hem imparatorluğun güçlü zamanına özlem hem de o zamanki dağılma sürecine bir moral desteği niteliğindedir. Hükümdara itaat, ülke sevgisi, cihat anlayışı ve iman gücünün anlatıldığı bu hikayeler Başını Vermeyen Şehit, Pembe İncili Kaftan, Kütük, Vire, Forsa, Kaç Yerinden, Teke Tek, Kızıl Elma Neresi ve Nadan'dır. Bu hikayelerin yanısıra toplumun taassubunu ve İslamı yanlış yorumlamaktan kaynaklanan olayları konu aldığı Büyücü, Türbe, Kurbağa Duası, Kesik Bıyık, Eleğimsağma gibi hikayeleri de mevcuttur.

Meşrutiyet dönemi fikir cereyanlarına paralel olarak gelişen Batılılaşma ve Batıcı aydın tipi de Ömer Seyfettin'e konu olmaktan kendini kurtaramamıştır. Bu tipin en başarılı örneği Efruz Bey'dir. Efruz Bey Meşrutiyetin ilanı kutlamalarında elden ele taşınmış, Türklüğü kabul etmeyen, cebinde küçük bir ansiklopedi ile dolaşan Spencer ekolünden bir filozoftur. Gayet Büyük Bir Adam, Şimeler, Hürriyete Layık Bir Kahraman, Asilzadeler, Bilgi Bucağında, Tam Bir Görüş ve Açık Hava Mektebi Hikayeleri Efruz Bey'i konu almaktadır.

Hikayeleri dışında makaleleri de Ömer Seyfettin'in iç dünyasını anlamaya yardımcı öğelerdir. Genel olarak makalelerinin bir kısmı Yeni Lisan ve Türkçe'ye dair, bir kısmı da milliyetçilik, Türkçülük ve kültürel konular etrafında şekillenmiştir. Yeni Lisan'ın niteliklerini anlattığı ilk makalesi Genç Kalem'lerin birinci sayısında 11 Nisan 1911'de çıkar. "Makalede üç dilden mürekkep ve halk arasında konuşulmayan dilin yerine İstanbul'da halkın konuştuğu sade Türkçe'nin yazı dili olması anlatılmaktadır." [Seyfettin, 2001a]

Ömer Seyfettin şiir, hikaye ve tiyatro dışında Fransızca'dan tercümeler yapmıştır. Maupassant, Catulle Mendès ve Gorki çevirileri yanısıra İlyada ve Kalavela'yı Türkçe'ye çevirmiştir.

Kimi yazılarında kendi ismini kullanmamış, "Ayas, Ayın, Ayın Ha, Ayın Kef, Ayın Sin, Camsab, C. Nazmi, Ç. Kemal, Enver Perviz, Feridun, F. Nezihi, M. Enver, M. Enver

Perviz, Ö. Seyfettin, Ömer Tarhan, Perviz, Sin, Süheyl Feridun, Şit, Tarhan ve Tekin” gibi rumuzlar kullanmıştır. [Seyfettin, 1999a :13] Yazılarının yayımlandığı başlıca dergiler ise, “Donanma. Düşünüyorum, Genç Kalemler, Hüsnü Şi’r, Haftalık İzmir, İslam Mecmuası, İzmir. Kırım Mecmuası, Mecmua-i Edebiye, Milli Talim ve Terbiye Mecmuası, Muallim, Nevsal-i Milli, Serbest Fikir, Serbest İzmir Türk Sözü, Yeni Mecmua ve Yirminci Asırda Zeka’dır” [Seyfettin, 2001a:9] Yazı yazdığı gazeteler ise “Akşam, İfham, Tanin, Tercüman-ı Hakikat, Turan, Vakit ve Zaman’dır” [a.g.e., 9]

Eserlerinin bibliyografyası Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınlarından çıkan “Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin” adlı kitapta Sadık Tural tarafından [ss.18-38], Atatürk Kültür Merkezi Yayınlarından 1985 tarihli “Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin” adlı kitapta Müjgan Cunbur tarafından [ss.113-163] ve 1970 yılında Milli Kütüphane Yayınlarından İsmet Binark tarafından “Ölümünün 50. Yıldönümü Münasebetiyle Ömer Seyfettin Bibliyografyası” adıyla çıkmıştır.

Geniş bir yelpazade eserler veren Ömer Seyfettin’in eserleri külliyat halinde değişik senelerde yayımlanmıştır. İlk olarak Muallim Ahmet Halit Kitabevi tarafından 1938-1958 yılları arasında 10 cilt, Rafet Zaimler Yayınevi tarafından 1962-1964 yılları arasında 10 cilt Bilgi Yayınevi tarafından 1970’te 8 cilt ve en son 1999, 2000-2001 tarihli, hikayeleri yanı sıra makale, şiir, anı, mektup ve fıkralarının da yer aldığı Dr. Hülya Argunşah tarafından orjinal metinlerden tekrar okunarak hazırlanan Dergah Yayınlarından çıkan külliyatları mevcuttur.

II. BÖLÜM

2. EDEBİ AÇIDAN ÖMER SEYFETTİN

2.1. SANAT VE EDEBİYAT ANLAYIŞI

Ömer Seyfettin'in çağının yazarlarından ayıran pek çok özelliği mevcuttur. Öncelikle o içinde yaşadığı toplumun değerlerine, düşünce ve algılama tarzına, diline kısacası halk öğelerine yönelerek sanat icra edenlerin başında gelir. Toplum için sanat yapma kaygısı taşır. Hayatı boyunca Osmanlıca dilini, Divan Edebiyatını eleştirmiş ve halkın konuştuğu Türkçe'ye ve Halk Edebiyatı unsurlarına yönelmiştir. Bir bakıma halkın konuştuğu dilin sanat dili olmasının taraftarıdır. Çünkü ona göre bizim edebiyat, ilim ve fende geri kalışımızın sebebi konuştuğumuz dili yazıda kullanmayışımızdır. Nasıl ki konuşurken, gülerken, ağlarken Türkçe kullanılıyor, yazarken de bu Türkçe kullanılmalıdır görüşündedir.

Onu Yeni Lisan akımının öncülerinden biri olarak görmek gerekir. Ali Canip Yöntem ve Ziya Gökalp ile beraber çıkardığı Genç Kalemler Dergisi ise bu yeni harekete bayraktarlık yapmıştır. Ona göre Osmanlıca, Arapça ve Farsça kelimelerden ve kurallardan oluşmuş suni bir dildir. Halk bu dili anlamamaktadır. "Bu taklit cereyanı Nergisi ve Veysileri yetiştirmektedir. Kendi lisanını ve kendi hayatını seven avam, başka bir lisan konuşmakta, kendi muhitinden ayrılan bu tabiata muhalif akıntıya hiç ehemmiyet vermemektedir." [Seyfettin, Tarihsiz : 4] İşte Ömer Seyfettin halk ile sanat arasındaki bu yabancılığı ortadan kaldıracak şeyin dil olduğu kanısındaydı. Böylelikle Yeni Lisan'ın kuralları şöyle belirlenmiştir : [Yöntem, 1947:14]

- 1- Arapça ve Farsça terkip ve kaideler asla kullanılmayacak.
- 2- Arapça ve Farsça edatlar, konuşma diline girenler dışında kalacak,
- 3- Yazı dilinde yalnız milli ve basit sarfımız hakim olacak

4- Konuşma dili İstanbul lehçesi olacak.

Halk ile sanat arasındaki yabancılığın nedenini dilde gören Ömer Seyfettin daha sonra Halk Edebiyatı unsurlarına yönelmiştir. Halka yönelmesinin nedeni ise varolma savaşı veren bir devletin milli bir ruh vücuda getirerek Türkçülük düşüncesini kitlelere, onların ürünleri ve tarzıyla ulaştırma isteğidir. Yalnız Efe, Kurumuş Ağaçlar ve Üç Nasihat halk hikayelerinden yola çıkılarak yazılmıştır.

Konular dikkate alındığında Ömer Seyfettin'in hikayelerinde belli başlı şöyle bir tasnife gitmek mümkündür.

- 1- Ant, Falaka, Kaşığı ve İlk Cinayet gibi kendi hatıralarını konu alan hikayeler.
- 2- Primo Türk Çocuğu, Fon Sadriştayn'ın Karısı, Fon Sadriştayn'ın Oğlu, Bir Çocuk : Aleko, Nakarat, Bir Kayışın Tesiri gibi Türkçülük fikrini ve milli şuuru uyandırmaya yönelik hikayeler.
- 3- Osmanlıcılık fikrini konu alan ve dolayısıyla eleştiren, Ashab-ı Kehfimiz, Hürriyet Bayrakları gibi hikayeler.
- 4- Konusunu ve kişilerini tarihten alarak yazdığı, I. Dünya savaşı yıllarına rastlayan ve moral verme amaçlı yazılan hikayeler : Pembe İncili Kaftan, Ferman, Başını Vermeyen Şehit, Kızılelma Neresi? gibi.
- 5- Savaş dönemi sosyal olayları ve değişimi konu alan hikayeler : Zeytin Ekmek, Uçurumun Kenarında, Makul Bir Dönüş, Acaba Ne İdi? gibi.
- 6- Halk arasındaki yanlış inançları konu alan hikayeler : Perili Köşk, Kurbağa Duası, Büyücü, Eleğimsağma gibi.

Ömer Seyfettin dil ve konu dışında çağının edebiyatçılarından ayrıldığı başka bir nokta edebiyatçılarından ayrıldığı başka bir nokta süssüz, sade ve tasvirlerle boğulmayan bir

edebiyat yapma çabası göstermesidir. Çünkü o “Edebiyatsız edebiyat yapacağım” demektedir. [Dizdaroğlu, 1964 : 27] Ali Canip Yöntem’e yazdığı bir mektupta, “Ben edebiyatta yalnız sanata inanmam. Yalnız sanata inanmış olsam edebiyatı çok küçük görmüş olacağım” demektedir [a.g.e., s.27]. Yani o, “Edebiyat-ı Cedide’ye tepki olarak tasvir ve ruh çözümlemesine değil, olaya önem vermiştir.” [Kudret, 1970 : 24] Çünkü sanatı, içinde bulunduğu toplumun sorunlarına tercüman olmak ve bu durumdan kurtaracak fikirleri, yansıtmak ve yaymak amacıyla icra etmiştir. “Çağının sosyal ve siyasal olaylarına belirli bir açıdan bakmış, inandığı ve doğru bulduğu fikirlerinin dışındakilerini bütün gücü ile çürütmeye çalışmıştır.” [Dizdaroğlu, 1964:27]

Ömer Seyfettin’in diğer bir özelliği hikayelerini belirli bir forma bağlı kalmaksızın yakmasıdır. Mesela “karşılıklı konuşma üzerine kurulu Pamuk İpliği, Devletin Menfaati Uğruna, Çakmak, Düşünme Zamanı, Bir Muhteri gibi” hikayeleri bu tarzdadır [a.g.e., s.26] Bu hikayelerde de genelde olduğu gibi mesajı doğrudan anlatma veya dolaylı olarak eleştirdiği fikri anlatma yoluna gitmiştir.

Bu dönemin diğer bir çok sanatçısı gibi eskiden yeniye geçiş Ömer Seyfettin’de de olmuştur. Edebiyata şiir ile başlayan Ömer Seyfettin’in ilk şiirleri Divan Edebiyatı’nın etkisinde ve aruz vezniyle yazılmış olsa da Yeni Lisan hareketi ile beraber Türkçe ile hece veznini kullanarak yazdığı tespit edilebilir. “Şiirleri basım tarihlerine göre bir sıraya konulunca; 1914’e kadar aşk, tabiat ve fanilik, bu tarihten sonra da tamamıyla sosyal ve milli meselelere yönelik şiirler yazdığı ortaya çıkar. [Tansel, 1972:12] Bilindiği gibi 1914 yılı I. Dünya savaşının başlangıç yılıdır. Bu tarihten sonra Ömer Seyfettin siyasi ve sosyal konulu eserlerine hız vermiştir. Devletin toprak kaybının devam etmesi, iç isyanların ve bağımsızlık hareketlerinin artması ile siyasi, savaş sonucu, fakirlik ve açlıkla yüz yüze gelen insanların hayatta kalma çabası ile beraber, değişen değerler, tutumlar, yargılar, inançlar ve ahlak karşısında sosyal meselelere ağırlık vermiştir. Tıpkı dil sahasında olduğu gibi yeni fikirlerin, köklü ve oturmuş fikirlerle yaşadığı çatışma gibi, geleneksel bir topluma yerleşmeye başlayan yeni idare, yeni askeri düzen ve yeni bir yaşam tarzının bireysel ve toplumsal yapıdaki değişimini görmüş ve bu alana yönelmiştir. Toplumun her kesiminden bu yeni yaşama tarzına uyanlar veya bunların düştükleri durumu tasvir edecek tipler yaratmıştır. Meşrutiyet

dönemi idealsiz ve topluma yabancı aydın tipi için Efruz Bey'i, Batılılaşma ile birlikte bireylerin ve toplumun geçirdiği değişimi anlatmak için Cabi Efendi'yi anlatmıştır.

Siyasi açıdan büyük tartışmaların yaşandığı, bir o kadar da edebiyat dünyasındaki tarz ve üslubun uğradığı değişme sürecinde Ömer Seyfettin Türkçü ve Türk dili cephelerinde yerini almıştır. Denilebilir ki o ne bir hikayeci, ne bir şair ne de sade bir fikir adamıdır. Kısa yaşamı boyunca, idaeleri ve fikirlerinden taviz vermeyen ve bunlar için edebiyat da dahil pek çok alanda mücadele veren bir idealisttir.

2.2. EDEBİYAT ÇEVRESİ

Ömer Seyfettin'in yazı ve düşünce hayatına yön veren edebiyat çevresi İzmir, Selanik ve İstanbul olmak üzere üç döneme ayrılabilir.

Ömer Seyfettin'in İzmir'de tam olarak hangi yıllar arasında kaldığı hususunda görüş ayrılıkları vardır. Alangu'ya göre, "Ömer Seyfettin 1903-1908 yılları arasında bir kısmı Kuşadası olmak üzere beş yıl İzmir'de kalmıştır." [Alangu, 1968:89]. Diğer bir görüşe göre, "6 Eylül 1904'ten 1909 Ocağına göre Kuşadası ve İzmir'de yaklaşık dört buçuk yıl kalmış ve bu sürenin üç buçuk yıla yakın bir kısmını Kuşadası'nda, geri kalanını da İzmir'de geçirmiştir. [Huyugüzel, 1984:85] Her ne kadar kesin bir bilgi verilmesine de Ömer Seyfettin'in 20-25 yaşları arasında İzmir'de bulunduğu anlaşılmaktadır.

"Hayatının İzmir devresinde Ömer Seyfettin'in Haftalık İzmir ve Ahenk gazetelerinde yazılar yazdığı anlaşılmaktadır." [a.g.e., s.85] Burada Alangu'ya göre onu en çok etkileyen kişi Baha Tevfik olmuştur. "Baha Tevfik 1912 yılında "Felsefe" adında ilk felsefi dergiyi çıkaran ve fikri ortamda ilk biyolojik ve evrimci, materyalist düşündürdür." [Ülken, 1966:365] Ömer Seyfettin Baha Tevfik için; "Genç muharrirlerden Yeni Lisan teklifimi ilk defa iki kişi kabul etti : Baha Tevfik, Ali Canip. Baha Tevfik Madde ve Kuvvet'i Arapça, Acemce terkiplerden ari mümkün olduğu kadar sadece bir Türkçe ile yazdı." demektedir. [Seyfettin 2001b:201] Baha Tevfik gibi Ali Canip de Yeni Lisan doğrultusunda eserler verenlerdendir. Ömer Seyfettin'in eleştirilerine maruz kalmayan hemen hemen çoğu edebiyatçıların ortak özelliği Yeni

Lisan'da eserler yazmalarındır. Baha Tevfik dışında Türkçe yazma hususunda Türkçü Necip'ten etkilenmiştir." Yine İzmir yıllarında Şehabettin Süleyman ve Yakup Kadri ile tanışmıştır." [Alangu, 1968: 95] Yakup Kadri için "nezih, derin bir muharrirdir" demektedir. [Seyfettin, 2001b : 125] Fakat "eserlerinde bazı klişe terkiplere rast geldiğini" de belirtmekten kendini alamaz. [a.g.e., s.92] Ayrıca Ömer Seyfettin bu yıllarda Fransızca'yı öğrenmiş ve realist hikayenin öncülerinden Maupassant'ı okumuştur.

Ömer Seyfettin 1910 yılında ordudan istifa ederek Selanik'e gelir. Burada Ali Canip ve Ziya Gökalp ile Yeni Lisan hareketinin öncülüğünü yaparlar. Bu hedef doğrultusunda Genç Kalemler Dergisini çıkarmaya başlarlar. Ömer Seyfettin bu dergide "Yeni Lisan" adındaki makalesini isimsiz olarak yayınlar. Derginin yazar kadrosuna Ziya Gökalp'in girmesiyle Yeni Lisan davası Türkçülük hareketinin de bir parçası olur. Ömer Seyfettin'in düşünce dünyası üzerinde etkili olan en büyük isim hiç şüphesiz Ziya Gökalp'tir. Ziya Gökalp ile burada verilen konferanslar vesilesiyle tanışmışlardır. Ziya Gökalp'in etkisi Ömer Seyfettin'in diline dahi yansımıştır. Hars ve mefkure kelimelerini ve temasını hikayelerde işlemiş, halka yönelme konusunda destanları ve tarihi incelemiştir. Onda, halk unsurlarına yönelmeyi sağlayan Ziya Gökalp'in şu sözleri olur. "Türkçülüğü bütün programıyla ortaya atmak lazım geldiğini düşündüm... Bütün bu fikirleri ihtiva eden Turan manzumesini yazarak neşrettim. Manzume tam zamanında intişar etti. Genç ruhlar kurtarıcı bir mefkure arıyorlardı. Turan manzumesi bu mefkurenin ilk kıvılcımı idi. [Argunşah, 1984 : 171] Bu sözler Ömer Seyfettin'de Türk olma bilincinin kıvılcımlarını yüreğinde hissetmesine neden olacak, askerlik günlerinde yaşadığı hatıraların; Osmanlı tebasının nasıl tek tek milli şuurlarını keşfedip, imparatorluğa başkaldırılarına, fakat Türklerin hala gaflet uykusunda uyuduklarına şahit olacaktır. Selanik yıllarında ayrıca mason localarını ve faaliyetlerini görmüş, onların insaniyet fikri altında Türk milletinin zararına çalıştıklarına kanaat getirmiştir. Bu konuyu Primo Türk Çocuğu hikayesinde ele alır.

Selanik'ten sonra ölümüne kadar kaldığı İstanbul'da ise yeni yakın arkadaşları Ali Canip Yöntem, Aka Gündüz, Hakkı Tarık Us, Süreyya Saltuğ ile irtibatını kesmemiştir. Boşandıktan sonra yerleştiği Münferit Yalı'da edebiyat çevresinden Yakup Kadri, Faruk

Nafiz, Yusuf Ziya, Reşat Nuri, Halit Fahri Cemil Sena, Fuat Köprülü ve Salih Zeki onu yalnız bırakmamıştır. Bu isimler Ömer Seyfettin'in öncülüğünü yaptığı Yeni Lisan doğrultusunda eserler vermişlerdir. Bunun yanı sıra romancı olanların yine Ömer Seyfettin gibi toplumsal sorunlara yönelen eserler vermiş oldukları da bir gerçektir.

Ömer Seyfettin'in hiç şüphe yok ki sevdiği ve takdir ettiği kişiler kadar eleştirdiği kimseler de olmuştur. Bunlardan eleştiriye en çok muhatap olanı felsefeci Rıza Tevfik olmuştur. Efruz Bey serisinin kahramanının fiziksel ve kişilik özellikleri Rıza Tevfik'e benzemektedir. Rıza Tevfik ise onu ısmarlama hikaye yazmakla suçlamış, "ısmarlama hikaye yazmasa ve hususile benim hesabıma yazmasa" demiştir. [Alangu, 1968:387] Ömer Seyfettin'e göre Rıza Tevfik, "gayet büyük bir muharrirdi. Liberal gazetelerin baş sütunlarında Pan-Türkizm, Pan-İslamizm aleyhinde bulunuyor, milli cereyanı asker bozuntusu iki üç muharrire atfediyordu" [Uçman, 1984:141] Rıza Tevfik'i bu kadar eleştirmesinin nedeni, onun Yeni Lisanı kullanmayışı, yazılarının altına filozof diye imza atması ve Türkçülük akımının karşısında olmasıdır. Rıza Tevfik'ten başka Ömer Seyfettin Bilgi Bucağında" adlı hikayesinde, Türk Ocağında siyasi çekişmeleri ve görüş ayrılıklarını anlatır. Bu hikayede üstü kapalı olarak "Hamdullah Suphi, Ahmet Agayef, Yusuf Akçura, Ahmet Şuayip, Ahmet Mithat ve Abdülhak Hamit yer yer taşlanan kimselerdir" [Alangu, 1968:490]

Ömer Seyfettin kullanılan dili ölçü olarak eleştirdiği diğer bir isim Tevfik Fikret'tir. Rübab-ı Şikeste adlı eserini çok beğenmesine rağmen kullandığı dili skolastik olarak nitelendirir. "Eğer Fikret ile arkadaşları tabii lisanı kavrayabilselerdi şüphesiz bizim klasiklerimiz olurlardı" demiştir. [Yöntem, 1947:37]

Dilini skolastik bulduğu diğer bir isim Yahya Kemal'dir. Yahya Kemal "Edebiyat-ı Atıkacıdır. Zihniyeti Tanzimattan evvelki zamana aittir" diyerek kullandığı dili eleştirir. [Seyfettin, 2001b :130] Diğer bir eleştiri ise Yahya Kemal'in Yunan kültürü ve tarihine duyduğu ilgidir. Boykotaj Düşmanı hikayesinde hedef alınan kişi Alangu'ya göre Yahya Kemal'dir. [Alangu, 1968:285]

Sonuç olarak Ömer Seyfettin zengin bir edebiyat çevresinde bulunmuştur. Onun bu denli çeşitli fikirler ve kişiler ile tanışması, fikirlerinin oluşma ve gelişmesine yardımcı olmuş, hatta bu çevreden pek çok isim de hikayelerine konu olmuştur. Böylelikle de Türkçülük ve Yeni Lisan idealleri doğrultusunda eserler vermiş ve bunu halka götürmeyi amaçlamıştır.

III. BÖLÜM

3. ESERLERİNDEKİ SOSYAL GÖRÜŞLER

3.1. TÜRKÇÜLÜK DÜŞÜNCE

II. Meşrutiyetin ilanı Osmanlı Devleti için yeni bir dönemin başlangıcının habercisi durumundadır. Tanzimat ile başlayan devlet otoritesinin sınırlanmaya başlaması ve meclisin kurulması, bu dönemde İttihat ve Terakki Partisi'nin kurulmasıyla siyasi ve kurumsal bir hal alıyordu. Bu dağılma sürecine giren Devletin var olma çabasının siyasi bir görünümü niteliğindedir. Berkes'in deyişiyle, "Devlet diye korkulan Leviathan erimiş; silinmiş; yeni bir kuşağın sesi ön plana geçmiş; kişilerin kişiliği ve birey olarak siyasal hayatta pay sahibi olma olanağının ufukları açılmaya başlamıştı" [Berkes; 1978:396]

Yakınçağ siyasi hayatımızın ilk partisi olan İttihat ve Terakki ile düşünce hayatımıza damgasını vuracak olan belirli başlı üç siyasi akım da yerini almakta fazla gecikmedi. Ayrıca otorite boşluğundan kaynaklanan, basın hayatının da pek fazla kontrol edilmemesinden dolayı hemen hemen her akım, fikri çerçevede kendisini ifade eden dergiler çıkarabiliyordu. Bunlardan en göze çarpanları Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad dergileri İslamcı kanadın, Türk Yurdu ve Türk Sözü'nde Türkçü kanadın temsilcisi durumundaydı. Devletin ve milletin kurtuluşu konusunda bütün düşünce akımlarının amacı aynı ise de, yöntem bakımından birbirine tamamen zıt fikirler ileri sürüldüğü açıkça görülebilmekteydi.

İşte Ömer Seyfettin bu düşünce akımlarından, Türkçülük fikrinin doğuş ve gelişmesinde önemli bir yere sahiptir. Onda Türkçülük fikri en önce dil alanında belirilmiş bir milletin konuştuğu dilde yazmaması, edebi dilin üç dilden oluşması onun zihninde Türkçülük fikrinin kıpırdanmasına sebep olmuştur. Ali Canip'e yazdığı bir mektupta; "Edebiyattan nefret ettiğimi ve bu nefretimin iğrenç, tiksindirici bir nefret olduğunu yazmıştım. Bu nefretim edebiyata olmaktan ziyade lisanadır. Bizim lisanımız –her zaman düşündüğümüz gibi- berbat, perişan, fenne, mantıka muhalif bir lisandır. Garp

edebiyatını biraz tanıyan bu nefretten kurtulamaz.” diyerek Yeni Lisan ve Milli Edebiyat akımının çağrısını yapmıştır. [Yöntem, 1947:11] Böylelikle Ali Canip Yöntem ve Ziya Gökalp ile birlikte Genç Kalemler Dergisini çıkararak doğacak olan Türk Milletinin yeni dilini, Türkçe’yi halka ve edebiyat çevrelerine anlatmaya çalışmıştır.

Ömer Seyfettin’de dil ve kıpırdanmaya başlayan Türkçülük fikri esas olarak üç temel üzerine oturmaktadır. Bunlar ideal [mefkure], şuur ve dindir.

İdeal, bir insanın hem yaşama ve varolma gereksinimlerinden biri, hem de onun amacı durumundadır. Yani insan için bir ihtiyaç niteliğindedir. Bireysel idealler yanında toplumsal idealler de olmalıdır. Ömer Seyfettin burada toplum için, özelden genele bir toplumsal ideal fikrine geçerek, toplumların da birlik, bütünlük ve devamının ortak bir ideal ile sağlanabileceği kanaatini taşımaktadır. Bu ideal zamanın şartlarına göre değişebilmekte fakat daima, millet mefhumunun, hissi, dini ve lisani birliğin esası, olduğu yerde kalmaktadır. Onun yaşadığı çağ itibariyle ideali, devlet içindeki unsurların birer birer milliyet duygusunu kazanırken, Türklerin de aynı şekilde bu duyguyu kazanması idi. Onun ideal fikri yaşadığı dönemde, ne bireylerde ne de topyekün toplumun kendisinde mevcut değildi. Bulgarların Büyük Bulgaristan, Yunanlıların Megalo İdeası, Rusların ve Ermenilerin hem idealleri olan milletlerdi. İşte idealin hem birey hem toplum açısından önemine işaret eden Ömer Seyfettin “İlk Düşen Ak” hikayesinde hayatından sıkılan, herhangi bir meşguliyeti olmayan hastaya doktorun koyduğu şu teşhisi, idealin önemini vurgulamak bakımından önemlidir. “Ne milliyetperverim diyorsunuz, ne de kozmopolit! Yani Araf’tasınız. Halbuki Araf insanlara mahsus değildir. Hayvanlar orada istirahat eder. Ama insan için ya cennet lazımdır ya cehennem!” [Seyfettin, 1999c:345] Yani ona göre insan olmanın ölçüsü hemen hemen bir ideale sahip olmak ile eşdeğer tutulmuştur. Bireylerin yanında milletlerin de idealinin olması gerektiğini, hatta ideali olmayan milletlerin varlığının tehlikede olduğunu, “Mefkuresi olmayan bir millet ölmüş demektir. Çünkü bu suretle fertler milletin varlığını duymuyor ve canını onun uğrunda fedaya hazır bulunmuyor demektir” sözleriyle vurgular. [Seyfettin, 2001:323] Rumların en büyük ideali İstanbul’u aldıktan sonra Türkleri Kızılırmak’ın sağ tarafına, Ermenilerin ideali ise Türkleri Kızılırmak’ın sol tarafına atmak. Türkler de hala idealsiz yaşadıkları ve

millet olmadıkları için de bu ideallerin gerçekleşme ihtimali mevcuttur. Ona göre Türk milletinin ideali Türkçe konuşan ve dini İslam olan Sibiryâ, Altay ve Kafkasya'daki Türkler ile aynı bayrak altına girmektir. Millet bir ırkı anlatmaktan çok ortak bir lisanı konuşan ve bir kültürü olan kavramı dile getirir. Saf ırk yoktur ve millet dil, terbiye, eğitim ve din unsurlarının bir toplamıdır. Yarınki Turan Devleti adlı kitapçığında; “O halde biz de Türk derken ırk ve kan cihetlerini derin derin araştırmamalıyız. Bir ferdin Türk olmak için Türkçe konuşması, müslüman olması, Türk terbiye ve örfünün içinde yaşaması kafidir ve Anadolu’da Türkçe konuşan on dört, on beş milyon müslüman vardır ki hepsi Türktür” demektedir [a.g.e., s.325]

Ömer Seyfettin’in Türkçülük fikrinin ikinci ayağını “şuur”, yani “milli şuur” oluşturmaktadır. Hikayelerinin de büyük bir kısmı, milli şuurun uyanmasının tasvirleri ve durumlarıyla oluşmuştur. Şuur olgusu Ömer Seyfettin’de iki şekilde tezahür eder. Bunlardan birincisi birlik şuurı, ikincisi ayrılık şuurudur.

Birlik şuurı, bir milletin bireylerinin, dil, din, tarih, ideal ve his birliğinin farkında olmalarını ifade eder. Bu birlik şuurı, insanı milli şuura götürür. Bireyi yaşadığı toplum içinde anlamlı kılan, bir kimliğe bürünen bu milli şuur ile herhangi bir anonim kitle insanından ayırmak mümkündür. Ona göre Türkler hala gaflet uykusundadırlar ve milli şuurlarının farkında değildirler. Avrupa’ya eğitim için giden gençler, bir çırpıda milli kimliklerini bir yana bırakabilmektedir. Çünkü milli şuur gelişmemiştir. Eğer bu şuura sahip olsalardı, esaret altında bile Türklüklerini unutmazlardı. O esaret altında bile şuurun yaşayabileceği kanaatini taşımakta idi.

Ömer Seyfettin gördüğü bu uyanmamış veya oluşmamış şuur hikayelerinde uyandırmaya çalışmıştır. Bu yöndeki ilk hikayesi Genç Kalemler’de çıkan “Primo Türk Çocuğu”dur. Türk baba ve İtalyan annenin çocuğu olan Primo, İtalya’nın Trablusgarb’ı işgaline kadar İtalyan geleneği doğrultusunda yetişmiş, tek kelime Türkçe bilmeyen bir çocuktur. Babası Avrupa’da eğitim görmüş, Selanik’te İtalyan Mason Locasına mensup bir mühendistir. Evlenmesi ile beraber, İtalyan kayınpederi ve eşinin isteği doğrultusunda Türk kimliğini unutmuş İtalyan hayat tarzını benimsemiştir. Hatta çocuğuna İtalyan geleneği doğrultusunda “Primo” adını vermiştir.

Mühendis Kenan Bey'in yeniden Türklüğünü hatırlaması ve tarifsiz acılar içinde kalmasına sebep olan olay, Trablusgarb'ın işgali olmuştur. Hayatında ne kadar büyük bir hata yaptığını o an anlar. Masonluk ve beynelmileliyetçilik fikrinin kendini milletinden ne kadar uzaklaştırdığını görür. Oğlu Primo'ya ise Türklüğünü ona Türk tarihini anlatarak hatırlatan bir Türk Paşasının oğlu Orhan olur. Primo annesi ile babası, başka bir deyişle Türklük ve İtalyanlık arasında seçim yapacağı sırada; “Ben Turko, ben Turko... Ben yok İtalyano” diyerek milli şuurunun farkına varır. [Seyfettin, 1999a:188] Primo daha sonra Oğuz ismini alır.

Milli şuurunu yine küçük yaşta idrak edecek olan diğer bir kahraman “Bir Çocuk Aleko” hikayesindeki Ali'dir. Ali çok iyi bildiği Rumca sayesinde, Rumların kafilesine katılarak en azından karnı tok bir şekilde Gelibolu'ya gitmeyi planlar. Onlara isminin Aleko olduğunu söyler. Bu küçük Türk çocuğunun da milli şuru kafiledeki papazın Türklerden İstanbul'un alınacağını ve bütün Türklerin öldürüleceğini söylemesi ile uyanır. Ali ise Rumların bu fikirlerinden habersiz milletini düşünür. Çünkü köylerindeki hoca onlara Hristiyanların da Allah kulu olduğunu, onlara kötülük yapmanın müslümana yapılan kötülükten farklı olmadığını söylemiştir.

Ömer Seyfettin'in Türk kimliğini kaybedip te bir Çerkez kayışına sahip olmasıyla Çerkes kimliğine bürünen ve hatta “Adige” propagandası yapan Mahmut Bey'in anlatıldığı “Bir Kayışın Tesiri” hikayesi yine milliyetçilik üzerine kuruludur. Bu Çerkes kayışı ile Çerkes gibi konuşmaya çalışıp, giyinen Türk'ün hali, Ömer Seyfettin'e hala milli şurdan yoksun milletini hatırlatır ve “Türklerin hariçten kendi içlerine gönüllü bir tek “millettaş” celbedecek böyle ehemmiyetsiz kayışcıkları bile yok muydu?” diye sorar [Seyfettin, 1999c:160]

Türkçülük fikrinde şuurun ikinci görünümü ayrılık şuurudur. Ayrılık şuru ferdin içinde yaşadığı toplumla kaynaşmamasını, o toplumun sevinç ve üzüntü gibi ortak kaderini hissetmemesini ifade eder. Yani birey ile toplum arasındaki sosyal ve kültürel mesafe ayrılık şuuruna yol açmaktadır. Eğer bu bir realite olarak kabul edilirse Osmanlıcılık fikrine Ömer Seyfettin'in uzak kalması ve onu eleştirmesi anlaşılabilir. “Hürriyet

Bayrakları” hikayesinde Meşrutiyetin ilanının yıldönümü kutlamalarına azınlıkların katılmaması anlatılır. Yani devletin ve Türklerin kutlamaları, bayramları, onlar için bir şey ifade etmemektir. Burada Ömer Seyfettin Osmanlılık fikrini şu şekilde eleştirir. “Bir cinsten olmayan şeyler cemedilemez. Birbirinden tarihleri, an’aneleri, meyilleri, müesseseleri, lisanları mefkureleri ayrı milletleri cemedip hapsinden bir millet yapmak da o kadar imkansızdır. Bu milletleri cemedip “Osmanlı” dersiniz yanılmış olursunuz” [Seyfettin, 1999a :233]

Ömer Seyfettin’in Türkçülük düşüncesini kavrayabilmek için, Osmanlılık taraftarı olan Ermeni gencini anıları şeklinde yazdığı “Ashab-ı Kehfimiz” de önemli bir hikayedir. Ermeni genci Osmanlılık taraftarı arkadaşları ile Osmanlı Kaynaşma Kulübü kurar. Bu kulüpte Türklük, Türkçe din unutulacak yeni bir Osmanlı vatani kurulacaktır. Kulübün bastırıldığı risaleler, Türk Yurdu, Türk Ocağı, Türk Gücü, Yeni Turan gibi cemiyetlerin yanı sıra Rumlar ve Ermenilerin de tepkisini çeker. Daha sonra, evlendiği milliyetçi eşi sayesinde milliyetçi olur ve; “Zaten hakiki bir kadın aşkıyla, milliyet aşkının arasında ne fark vardır? Birinci aşk bizi nevi, aile neticesine, ikinci “cemaat, umumi vicdan” iradesine götürür.” der. [Seyfettin, 1999c:115]

Ömer Seyfettin Osmanlılık derneklerinin karşısında olduğu kadar masonluktan, mason localarından, kısacası gizli cemiyetlerden de uzak kalmıştır. Çünkü bu gizli cemiyetler insaniyet adı altında Türklüğün zararına çalışan kuruluşlardır. Bu cemiyetleri konu edindiği “Vatan! Yalnız Vatan...” adlı müstakil kitapçık, “Meşrutiyetin ilanından sorar dikkati çeken bazı gelişmelerin tepkisi neticesinde, reddiye nevinden kaleme alınmıştır.” [Birinci, 1989:43] Masonluk, kozmopolitlik ve beynelmileliyetçilik fikirlerinin eleştirildiği kitapçık ile ilgili olarak Ali Canip, “O zaman masonluk şehirde pek yaygın halde idi. Öyle ki arkadaşlar içinde Ziya’dan, Ömer’den, benden başka mason olmadık kimse kalmamıştı. Biz masonluğun insaniyetperverlik süsü altındaki kozmopolit temayülüne muhaliftik” demektedir. [Yöntem, 1947:22] Kitapçıkta “İçtimai Türklüğün tekamülüne hizmet eden milliyetperver gençlerin ruhuna masonluktan uzak bir şey yoktur. Onlar “beynelmileliyet” fikrinin, entrikalı insaniyet hayalinin itilaf kabul etmez muarızları, düşmanlarıdır” diyerek masonluğa şiddetle karşı çıkar. [Seyfettin, 2001:144] Çünkü milliyet fikrini reddetmek, milli şuur ve milli kimliği bir yana

bırakmak ile eşdeğerdir. Bu zihniyete Ömer Seyfettin, “Milletim nev’i beşerdir, vatanım ruy-ı zemin” adını verir. Milliyeti insanlık, vatanı yeryüzü olan, veya milliyeti. asabiyeti, vatanı olmayan bir millet tarihten silinmeye mahkumdur.

Türkçülük fikrinin üçüncü esası dindir. Onda İslamiyet neredeyse Türk’ün en belirleyici özelliğidir. Çünkü “Milliyet din ve dil birliği olan bir halkın adıdır” [Seyfettin, 2001a:353] Bütün müslümanlar Muhammet ümmeti’dir. Fakat ümmet fikri, millet fikrini toptan reddetme şeklinde değil, diğer dinler karşısında bir birlik oluşturma durumunda gerçekçidir. Ona göre Türkün dini İslam’dır. Türk olmayı, müslüman olmak ile eşdeğer tutar. Çünkü dini de milletin örfüne ve vicdanına göre ele alır.

Ömer Seyfettin’in Türkçülüğünün ana hatlarını tam olarak çizebilmek için o dönemin diğer Türkçü fikir adamları ile karşılaştırmak yerinde olacaktır. Tatar Türklerinden İsmail Gaspıralı’nın fikirleri Ömer Seyfettin’e en yakın Türkçülük anlayışı olarak nitelendirilebilir. Özellikle dil konusunda İstanbul Türkçesini savunması onu Ömer Seyfettin’e daha da yaklaştırmaktadır. Turan fikir onda da mevcuttur. Fakat bu diğer Rusyalı Türkçüler gibi ırka dayanmaktan ziyade dil ve kültüre dönük bir birliktir. İsmail Gaspıralı’nın ünlü “dilde, fikirde, işte birlik” ideali Ömer Seyfettin tarafından da benimsenmiştir. Hatta “Büyük Türklüğü Parçalayan Kimdir?” adlı makalesinde İsmail Gaspıralı’yı Türk olmadıklarını iddia edenlere karşı savunmuştur. İkisinin birleştikleri nokta Turan idealinin önce dil birliğinin sağlanması ile olabileceği fikridir. Yine Ömer Seyfettin’de olduğu gibi milli şuurun gerekliliğin farkındadır. Ona göre, “Osmanlıcılık politikası ve Türklerin en büyük ihmali milli şuura sahip olmamalarıdır” [Ortaylı, 1968:15]

Dönemin Türkçülerinden diğer bir önemli sima Yusuf Akçura’dır. O da İsmail Gaspıralı gibi Ömer Seyfettin’in deyimiyle “Şimali Türkçüler” dendir. Yusuf Akçura Türkçülük anlayışında daha çok soy ve ırk üzerinde durarak dini kimliği birleştirici bir faktör olarak görmez. “Zamanımız tarihinde umumi cereyan ırklardadır. Dinler din olmak bakımından, gittikçe siyasi ehemmiyetlerini, kuvvetlerini kaybediyorlar. İçtimai olmaktan ziyade şahsileşiyorlar. Cemiyetlerde vicdan serbestliği, din birliğinin yerini alıyor.” diyerek daha çok siyasi Türkçülüğü savunmuştur. [Akçura, 1976:34] Ona göre

millet, “Bir ırk, bir lisan ve bir ananedir. Kullandığı ırk kavramı ortak fiziksel ve fizyolojik özelliklere sahip insan topluluğundan ziyade, modern antropologların büyük ölçüde ortak bir kültürel mirasa sahip olmakla birlikte, mutlaka aynı siyasal yetki altında birleşmesi gerekmeyen halka karşılık gelmektedir” [Georgeon, 1999:43]. Ömer Seyfettin’de ise millet dil, din ve hars birliği temeline oturmuştur. Ondaki Türkçülüğün ağır basan yanı dil, din ve kültürel değerlerin bir dayanak noktası olarak önem arzemesidir. Akçura’nın Türkçülüğü ırk esasına dayalı siyasi bir birliktir.

Ömer Seyfettin’in hikayelerinde Türklerin milli şuura sahip olmamasına karşın, unsurların aşırı milliyetçiliği dikkat çekicidir. Zaman zaman bu unsurların ağızından Türklerin şuursuzluğu dile getirilir. “Beyaz Lale” hikayesinde Bulgar Binbaşı Radko’ya göre Türkler, “dünyada kavmiyet, milliyet gibi bir şey olduğuna da inanmazlar. Kendilerinin milliyetçiliklerini bile şiddetle inkar ederler. Tarihleri Cengiz gibi, Hülagu gibi en büyük imparatorlarına küfürlerle doludur. Bu milliyetsizlik yüzünden, edebiyatsız, sanatsız, medeniyetsiz, kuvvetsiz, ailesiz, an’anesiz kalan Türkler tabii en basit hakikatlere de akıl erdiremezler” [Seyfettin, 1999a:303]

XX. yüzyılın başında dünya tarihinde cereyan eden siyasi oluşumlara paralel olarak Osmanlı Devletinde yer almaya çalışan Türkçülük fikri, farklı anlayışlarla sistematik olarak belirmeye başlamıştır Ömer Seyfettin ise, bu fikrin doğuş ve gelişme aşamasında önemli bir yere sahiptir. Türkçülüğünün çıkış noktası olarak, Türk lisanını yani Yeni Lisan’ı merkeze almış, Türk toplumunun o günkü yapısal ve zihni özelliklerini dikkate alarak ideal, şuur ve İslam dini esasları altında bir sistem geliştirmiştir. Onun Türkçülük ideali, yazı ve düşünce hayatında birbirinden kopmaz bir anlayış vücuda getirmiştir.

3.2. TÜRK TOPLUM YAPISI

Toplum, tek tek bireylerin toplamına işaret etmediği gibi, bireylerden tamamen soyutlanarak onların üzerine çıkabilecek, bireyler üstü ve realite de değildir. Toplum kendine özgü belirleyici bir karakteristik yapısı olan, ortak tutum ve değerler üzerine kurulu, ilişkiler ve gerçeklikler bütünüdür. Bugün bir Türk Toplumu denildiği zaman tarihi süreç ile beliren bazı karakteristik özellikler akla gelebilir. Bu diğer toplumlar için

de geçerlidir. Yani toplum terimi bazı belirlemeler yapmak bakımından ayırt edici bir kavramdır.

Ömer Seyfettin doğal olarak kendi içinde yaşadığı toplumu konu almıştır. Yaşamı süresince gördüğü değişimleri, kişi ve olayları merkeze alarak açıklama yoluna gitmiştir. Ona göre toplum “ruhu, hissi ve vicdanı olan” bir birliktir. [Seyfettin, 2001a:322] Yani bireylerin toplamından farklı bir birliktir. “Toplumlar aşiret, kavim, ümmet ve millet devirlerine aşama aşama tekamül ederek” meydana gelmişlerdir. [Seyfettin, 2001b:48]

Bu her toplumda farklı olaylarla vücuda gelir. Mesela Türkler uzun süredir ümmet halinde yaşamışlardır. Toplumun temel özellikleri dini karaktere sahipken Tanzimat ile değişmeye başlamış, ümmet fikri yerini millete bırakmıştır. Ruhu, hissi ve vicdanı olan bu birliğin olması gereken diğer bir özelliği mefkure yani idealdir. Kişiler kadar toplumların da mefkurelerinin olmaları gerektiği üzerinde duran Ömer Seyfettin’e göre yaşamanın ve ayakta kalmanın şartı mefkuredir.

Toplum, aynı zamanda Mefkure varlığı kadar bireysel özellik ve çabalarla güçlenmektedir. Onun hikayelerinde ahlaklı, faziletli, vazifeşinas dürüst ve fedakar tiplerle bir kurtuluş yolu çizmektedir. Yani toplum, bireylerin kişisel özellikleriyle bir anlam kazanmaktadır. Bunun yanı sıra din de toplumun ayırt edici bir özelliğidir. Ona göre Türk toplumunun dini İslam’dır. Bu nedenle Türk toplumu İslam ümmetindendir. Ondaki ümmetçilik fikri, inanç bakımından bir yer belirleme aracıdır. Yani Hristiyanlık karşısında, Türkler elbette ki İslamiyet tarafında olacaktır.

Ömer Seyfettin XX. Yüzyılın başında, geleneksel bir toplumun, batı ile tanışmasından ve yönetim bakımından Meşrutiyet’e geçiş döneminin ardından meydana gelen yeni değerleri, yeni ilişki ve kurumları kısacası milli kimliğinden uzaklaşan Türk toplumunun yansımaları vermiştir. O batıdan ilim ve teknoloji alınırken, milli kimliğe ve milli değerlere yabancılaşan bireyleri anlatmaya çalışmıştır. Yani sosyal bir değişim sürecinde olan toplumun, ekonomi, siyaset, ordu gibi nesnel ölçütlerde yaşadığı değişimin, bireysel psikoloji, ahlak, tutum ve davranışlar gibi öznel ölçütler üzerinde

yarattığı menfi sonuçlar üzerinde durmuştur. Genel anlamıyla toplumların birbirinden farklılığının bilincinde olduğu için, Türk toplumunun yaşadığı Meşrutiyetin Avrupa'daki şekliinden farklı bir biçimde olması gerektiğini söylemiştir. Ona göre Meşrutiyet “millet haline gelmiş cemiyetlerin hakkıdır” [Seyfettin, 2001b : 201] Rumlar, Ermeniler, Sırlar ve Bulgarlar milliyetlerinin farkındayken Osmanlılık taraftarları bu unsurlara hala kardeş gözüyle bakmakla devletin sınırlarını tehlikeye atmıştır. Böyle bir düşünce içinde olan Ömer Seyfettin bu yeni tarz yaşamın getirdiği değişimleri gördükçe, değişmemesi gereken değerlere sarılmıştır. Bu nedendir ki Meşrutiyetin yarattığı, milliyetsiz, fikirsiz, idealsiz aydın tipi Efruz Bey'e karşı Cabi Efendi'yi yaratmıştır. Efruz Bey halk ile bütünleşemeyen yani halkın şuur ve idealini göz ardı eden bir aydın olması nedeniyle halk tarafından dışlanırken, Cabi Efendi ise savaş sonrası oluşan yeni toplumsal yapıya ve değerlere uyamadığından dışlanmıştır. Bir bakıma Efruz Bey tipiyle aydının nasıl olmaması gerektiği, Cabi Efendi ile bireylerin nasıl olması gerektiği anlatılmak istenmiştir.

II. Meşrutiyet dönemi hiç şüphesiz sadece siyasi sahada değil, toplumun yapısında da bir takım değişimlere yol açmıştır. Herşeyden önce padişah otoritesinin kısıtlanması, ilk siyasi parti olan İttihat ve Terakki'nin kurulması bu süreci başlatmıştır. Bu dönemde “asker, memur, talebe ve ilim adamları ve her tabakadan insan siyasetle meşgul olmuştur” [Birinci, 2001:151] Her tabakadan insanın siyasetle meşgul olması “gazino, meyhane ve kahvehanelerin “diplomat meclisi” haline gelmesine yol açmıştır.” [a.g.e., s.135] Dikkate değer başka bir tarafı ise Meşrutiyetin “Halk tarafından büsbütün başka yorumlara tabi tutulmasıdır. Aydın için devletin kurtuluş reçetesine halk bambaşka ve hatırdan olmayan manalar vermiş, hürriyet çıktı, artık vergi vermeyiz demiştir” [a.g.e., s.135] Böylelikle dağılma dönemine giren devletin tek kurtuluş çaresi görülen Meşrutiyet halk tarafından yeterince anlaşılamamıştır. Yapısı ve amacı anlaşılamayan bu siyasi sistem tabii olarak farklı sonuçlar doğurmuştur. İşte Ömer Seyfettin, II. Meşrutiyetin halk üzerindeki etkilerini ve sonuçlarını görmüştür. Bu yeni siyasi anlayışın, nasıl bir toplumsal değişim yarattığını, ahlak ve değerleri nasıl olumsuz etkilediğini gösterme gayreti taşımıştır. Bunu yaparken ise halk içinden kadın, erkek, aydın, tüccar gibi değişik sınıflardan insanları belirlemiştir.

Toplum içindeki yeni hayat tarzını, I. Dünya Savaşı süresince tımarhanede kaldığı için şaşırtıcı ve hızlı bir biçimde yaşayan hikaye kahramanı Cabi Efendi'dir. Halkın yeni değerlerle şekillendirdiği bu yaşam tarzını yine halktan bir insanın gözüyle vermeye çalışmıştır. Cabi Efendi malda, mülkte gözü olmayan, hakikati kitaplarda değil, hayatın kendisinde arayan bir insandır. Fakat delirir ve tımarhaneden çıktıktan sonra içinde bulunduğu toplumun parasına, ekmeğine, yeni türeme zenginlerine, konuşmasına bir türlü alışamaz. Semtinde yaşayan tembel alçak, cahil insanlar para ve şöhret sahibi olmuş “eyyam ağaları” denilen yeni bir sınıf türemiştir. Bu zengin sınıfın çoğu vesika ekmeği sayesinde zengin olmuştur. Halkın ise dört senedir gırtlacağına vesika ekmeği ve zeytinden başka yiyecek girmemiştir. “Semtin namuslu, çalışkan, zeki, haluk, haysiyetli ve diplomalı kıymetli evlatları ortada yoktur. Hangisini sorsa, ya savaşta ölmüştür, ya da geçim sıkıntısından Anadolu’ya taşınmıştır” [Seyfettin, 1999c:151] Cabi Efendi dört sene içinde korkunç bir kötülük salgınının dışarısını yok ettiğini düşünür. “İktisat meydanında, kap kapanın, vur vuranın! Ar dünyası değil, kar dünyası felsefesini kendine din edinmiş ne oldukları belirsiz insanlar türemiş, koca bir milleti açlık ölüm ve kıtlık çemberi içinde inletmişlerdir” [a.g.e., s.151] Ekonomik şartlar, kişi ahlakını, ticaret ahlakını ve genel olarak toplumsal yapıyı değiştirmiştir. Bu değişim toplum içinde gelir farkı nedeniyle bir uçuruma yol açmış, zengin ile fakir arasındaki fark artmıştır. Ayrıca, yardımlaşma, dayanışma gibi Türk toplumuna özgü vasıflar ortadan kalkmıştır. Aşırı bir ben duygusu gelişmiş ve bu yönde her girişim gayri meşru dahi olsa mübah sayılmıştır. Geleneksel toplum yapısı, bireysel bir hal almıştır. Ömer Seyfettin bu yeni düşünce tarzına ve manzaraya karşıdır. Her şart altında ve her durumda ahlaklı bireyi ve ahlaklı davranışı savunmaktadır.

“Niçin Zengin Olmamış?” hikayesinde de kendini bu kar ve para hırsına kaptıran bir muallim anlatılır. Geçim sıkıntısı çektiği için, bir arkadaşı sayesinde vesika ekmeği işine karışır ve çok zengin olur. Fakat eski semtini ziyareti sırasında belediye işçilerinin açlıktan ölen insanları toplamalarına şahit olur.

İşçilere bu insanların ölümüne neyin sebep olduğunu sorduğunda, “kimler olacak? Millete ekmek diye kum toprak yedirenler! Katığı dünya yüzünden kaldıranlar! Fıkarayı soyup kendileri zengin olanlar!” cevabını alır [Seyfettin, 1999c:191] Bunun üzerine

muallim bütün varlığını hayır kurumlarına bağışlar ve eski hayatına döner. Ömer Seyfettin'in hikayelerinde çoğunlukla kahramanlar geriye doğru, fakat onun isteği biçimde, doğruya dönüş yapabilmektedirler. Burada da kardan başka bir şey düşünmeyen bir adamın eski yaşamına dönüşü anlatılmıştır. Bunu yapmasının nedeni ise bireylere ve topluma bir mesaj iletme kaygısı içinde olmasıdır.

Savaş dönemi hikayeleri arasında yer alan ve kadın temasını işlediği “Zeytin Ekmek” de geçim sıkıntısına düşen ve hayat ile namus arasında seçim yapmak zorunda kalan kadınlar anlatılır. Fakat bu hikayede de kadın kahraman aç kalmak pahasına da olsa dönüş yapabirmiştir. “Düşünme Zamanı” ve “Şefkate İman” hikayeleri aç kalan ve kimsenin yardım etmediği insanları anlatır. Savaş dönemini konu alan hikayelerde Ömer Seyfettin her durumda ve her şartta ahlak yanlısıdır. Bireyi topluma bağlayacak ve onun gayri meşru yollara sapmasına engel olacak dayanışma fikri taraftarıdır. Çünkü birey ile toplum arasındaki dayanışma bağı ne kadar azalırsa bu topluma zarar olarak geri dönecektir. Dolayısıyla toplumun huzuru bireye ve birey ile toplumun dayanışmacı ilişkisine bağlıdır.

Türk toplum yapısını nesiller göz önünde bulundurarak anlattığı başka bir hikaye “Bahar ve Kelebekler”dir. Hikaye aslında ikisi de öz benliğinden ve varlığından uzaklaşmış genç kız ve nine arasında geçer. Genç kız Fransızca roman okurken ninesi ise Fuzuli ve Baki okuduklarını söyler. Ömer Seyfettin Divan Edebiyatının diline karşı olduğundan nineyi de kendi benliğine yabancı gösterir. Fakat bu iki nesil arasında ninenin sosyal yaşamı, dönemin ilişki biçimi, insana verilen değeri daha dayanışmacıdır. Aile hayatında önemli her olay komşularla paylaşılabilmekte ve bir beraberlik oluşturma vasfı taşıyabilmektedir. Düğün, sünnet, okula başlama gibi törenlerin yanısıra Ömer Seyfettin her milleti başka milletlerden ayıran özelliklerin korunması düşüncesindedir. Mesela Türklerin Turan’a kavuşma tarihleri sayılan 9 Mart Bayramının yaşatılması taraftarıdır. “Ona göre kurşun dökmek, çocuklara demir parçası takmak Ergenekon Destanı’ndaki demir ayininin günümüzdeki serpintileridir” [Seyfettin, 2001a:189]

Ömer Seyfettin Türk toplumundaki bu genel manzaranın sebebi olarak savaşı göstermektedir. “Ahlak Bozgunu” adlı makalesinde, “dört senelik harp, dört senelik suistimaller son günlerde panikmoral diyebileceğimiz bir ahlak bozgunu husule getirdi. Milletin ruhunda kökleşmiş akideler, dimağlara iman olan umdeler birden bire eridi. Eskiden terbiyenin, hayatın, doğruluğun, utanmanın bir kıymeti vardı” demiştir. [Seyfettin, 2001b:127] Öyleki bu durum konuşmaya bile yansımıştır. Eskiden lafa nezaket kuralları çerçevesinde başlanırken, şimdi “ulan hödük, bana baksana... diye” bir hitap tarzı oluşmuştur [Seyfettin, 1999c:152] “Eski İstanbul zamanında her şeyden önce insana terbiye ve nezaketi ile değer verilirken” Meşrutiyetle başlayan bu yeni yaşam tarzı da nezaket kurallarını ortadan kaldırmıştır [Aksel, 1977:170]

Ömer Seyfettin’e göre Türk toplumunda sınıf ayrımı yoktur. Yani batıda olduğu gibi bir ekonomi gelişmediğinden, oradaki sosyal yapıdan farklı bir yapımız vardır. Çünkü Türk toplumu henüz bir tarım toplumudur. “Ülkemizde patron ve işçi gibi birbirine düşman kitleler yoktur. Arazi, üstünde oturanların, sürenlerin biçenlerindir. Köylü kimsenin esiri değil, kendisinin efendisidir” [Seyfettin, 2001b:135] Fakat tarım ile uğraşmanın yanı sıra ticaret hayatına girmenin gerekli olduğunu savunmuştur. Türklerin ticaret ile uğraşmamasının sebebi olarak kar yapma hırsının doğmamış olmasını görür [Seyfettin, 2001a:304] Zamanın gençleri ise sadece memur olma hevesindedir. Ona göre memurluk “esirlik, fakirlik ve gagesizliğe” yol açar [a.g.e., s.306] Ekonominin canlanması için Türklerin ticaret hayatına girmeleri gerektiğini savunan Ömer Seyfettin bakkallık veya garsonluk, lokantacılık gibi mesleklerin aşağılanmaması gerektiğini vurgular. Savaştan yeni çıkmış ve fakirlikle mücadele veren Türk toplumunu refaha kavuşması için yeni neslin telkin ve tekrar ile ticaret hayatına atılması gereklidir.

Zamanın Türk toplumuyla ilgili başka bir göze çarpan özellik bireylerin İslami değerlerle şekillenmiş olduğudur. Türkçülük ideali doğrultusunda sadece Türk’ü değil, müslüman Türk’ü anlatmaya çalışmıştır. Fakat onun anladığı İslamiyet Türk’ün karakteristik vasıflarını belirlediği kadar, örfü göre şekil alabilmektedir. Bunu da İslam dininin kendi şartlarında bulan Ömer Seyfettin hikaye kahramanlarının dini yönlerini özellikle vurgulamıştır. Onun kahramanları, idamını namazda iken bekleyen, devlet görevine çağrıldığında dua ve ibadet yapmak için bunu reddeden, kula kulluk

yapmayan, camilerinde gayrı müslimlere yapılan kötülüklerin daha ağır cezalandırılacağı hutbelerini veren kimselerdir. Yöneticisi, halkı ve askeri ile dini vasıfları ağırlık basan kişilere yönelmesi Türkçülük idealine uygun olarak, devletin içinde bulunduğu dağılma döneminin tek kurtuluş çaresi olarak İslam ile şekillenmiş değerleri ve zihniyeti görmesidir.

Ömer Seyfettin'in yaşadığı dönem itibariyle Türk toplum yapısı ile ilgili tespitleri genel olarak ekonomik hayatın gidişatıyla kurduğu karşılıklı bir sebep-sonuç ilişkisi doğrultusunda ahlak ve değerlerde meydana gelen değişme ve bu değişimin sosyal hayata, kadına, aileye yansımalarıdır. Toplumu bireylerden farklı ve onların toplamından daha farklı şekilde vicdani ve hissi birlik varlık olarak gören Ömer Seyfettin, onu bulunduğu bu yerden, daha iyiye götürecektir olan birlik şuuru için, Türkçülük idealine sarılmıştır. Bu hem tek tek bireylerde hem de toplumun kendisinde yerleştiği takdirde, içinde bulunulan sefalet ve buhrandan kurtulunabilir.

3.3. BATILILAŞMA HAREKETLERİ

1699 tarihinde imzalanan Karlofça Antlaşması Osmanlı tarihinde yeni doğacak bir fikir hareketinin uyanışının habercisidir. Devlet ilk defa toprak kaybetmiş ve Batı karşısında, askeri sahada geri kaldığını anlamıştır. Bu tarihten itibaren siyaset hayatında Batıcılık fikri oluşmaya başlamış, İslamcılık ve Türkçülük hareketlerinde olduğu gibi devleti kurtarmanın çareleri üzerinde düşünölmeye başlamıştır. Bu alanda Batı tarzı ilk ihtiyaç askeri sahada hissedildiği için Yeniçeri Ocağı yeniden düzenlenmeye çalışılmıştır. Fakat bu ihtiyaç ordu ile kalmayarak, hukuki anlamda, XIX. Yüzyıl Avrupa siyasi olayları ile paralellik göstererek, kişi hakları 1839 Tanzimat Fermanı ile güvence altına alınmıştır. Hatta “Avrupa kanunları Ali ve Fuat Paşa tarafından tercüme edilerek ceza ve ticaret kanunları çıkarılmış, sivilizasyon denilen Batı sosyal hayatı ve adetleri benimsenmiştir” [Kuran, 1994:22] Bu yaşam tarzı öncelikle devlet yönetimindeki ilişkilerde ve devlet adamlarında daha sonra halka doğru bir yayılma göstermiştir. “Yeniçeri Ocağı kaldırılınca mehter takımının yerini Batı Musikisi çalan bando almış, Sarayda Avrupa piyesleri oynayan tiyatro kurulmuş, padişah ve memur zümresi eski kıyafetlerini bırakarak fes, redingot ve setre pantolon giymişlerdir. Devlet erkanının evlerine masa,

iskemle girmiş, sofrada çatal ve bıçak kullanılmıştı” [a.g.e. s.22] Burada dikkat çekici nokta gerek yönetimin gerekse halkın, Batılılaşmadan veya Batı tarzı yaşamdan salt maddi öğelerin alınmasının anlaşılmış olduğudur. Yani göz ardı edilen en önemli şey, Batı’nın o seviyeye belirli bir felsefi düşünce geleneği kökleri üzerine kurulmuş, Haçlı Seferleriyle keşfettiği Doğu’dan maddi ve manevi istediği herşeyi alabilmiş, Rönesans ve Reform hareketleri ile sanat, din ve ilimde aşama aşama bir aydınlanma süreci yaşamış ve nihayetinde XIX. Monarşilerin ve dinin etkinliği kalkarak, rasyonel bir karakter halinde ulaşmış olması gerçeğidir. Yani XIX. Yüzyıl Avrupası o döneme, kendine özgü tarihi süreci ve şahsına has zihniyeti ile gelmiştir. Diğer bir önemli husus, Avrupa’nın geldiği bu nokta örnek alınarak, devletin içinde bulunduğu dağılma dönemini engelleme çabasıdır. Yani batılı her tarz imparatorluğun geçirmekte olduğu siyasi karışıklığın ve otorite boşluğunun devası olarak görülmüş ve vasıta olarak kullanılmıştır. Şüphesiz bu çabalar son derece iyi niyetle gerçekleştirilmek istense de ortaya değişik manzaralar çıkmıştır. Bu bir bakıma eski-yeni çatışması niteliğinde olmakla beraber, bir bakıma da Meşrutiyet döneminin getirdiği yenilikleri tam anlamıyla anlayamama ve buna bağlı olarak yaşanan yeni hayat tarzlarını benimseme problemi olarak nitelendirilebilir. Fes giymemek, bıyık kesmek Batı tarzı giyinmek o dönem bir çok tartışmalar yaratmıştır. İşte tam bu noktada Batı’dan nelerin alınması gerektiği konusunda Mümtaz Turhan Meşrutiyet dönemi Batılı taraftarlarını iki gruba ayırır : [Turhan, 1967:62]

- 1- Batının ilim ve tekniğini almak taraftarı olanlar [İslamcılar ve Türkçüler]
- 2- Batı medeniyetini önemli kurumlarıyla veya bütünüyle alınması taraftarı olanlar [Baticılar]

Ömer Seyfettin’i Türçülük idealine uygun olarak birinci gruba dahil etmek gerekmektedir. Çünkü o batılılaşma konusunda, üzerinde durduğu nokta milli şuur ve milliyettir. Bu ikisi kaybedilmeden Batının teknoloji ve ilminden faydalanma yanlısıdır. Eleştirisi ise batılılaşmak adına milli kimliğin terkedilmesi veya inkar edilmesidir. Ömer Seyfettin gerek bireysel gerek toplumsal açıdan ikisinin geleceğini milli kimliğini

idrakına bağladığından. onu unutan ve yaşatmayan tipleri konu edinmiştir. Bu tipler ise halktan ve aydın çevresinden olma üzere iki gruptan seçilmiştir.

Halk içinden seçilen ilk tip “Bahar ve Kelebekler” hikayesindeki genç kızdır. Genç kız sevinç ve saadetten uzak Türk kadınlarını konu alan, Fransızca *Desenchante*’yi okumaktadır. Doksan yedi yaşındaki ninesi ise ona kendi dillerinde yabancı bu kitabın onların mutsuz ettiğini söyler. Kendi dönemlerinde Fuzuli ve Baki okuduklarını, gazeller ezberlediklerini, Farsça öğrendiklerini anlatır. Fakat burada Ömer Seyfettin Fuzuli ve Baki’nin eserlerinin okunması ve Farsça öğrenmenin taraftarı değildir. Yaşlı kadın, “Şimdi siz Frenk mürebbiyeler elinde büyüyor, kendi lisanınızın güzelliklerini tanımıyor, başka memleketlerin başka şeylerin öğreniyorsunuz” dediği zaman aslında kendisinin de gerek lisanının, gerekse okuduklarının ona yabancılığını itiraf etmektedir [Seyfettin, 1999a : 118] Çünkü Ömer Seyfettin’e göre her iki kadın içinde bulunduğu toplumun, diline, sanatına ve edebiyatına yabancıdır. Bu yabancılaşma yaşlı kadının zamanında dile, edebiyata ve sanata karşı olmuşsa da, genç kızın zamanında daha da genişleyerek, toplumun her alanına yayılmış aile ve kadının toplumdaki statüsünü bile değiştirmiştir. Kadın ve erkeğin arasına yeni tarz eğlence hayatı girmiştir. Yaşlı kadına göre, “Kıraathaneler, gazinolar, birahaneler, kulüpler, tiyatrolar, kafeşantanlar, bekarhaneler, bütün bu Türk erkeklerini, eşlerinden ayıran; zavallı Türk kadınlarını تنها evlerde unutulmuş bir bekçi gibi bırakan felaket mahalleleri” onun zamanında yoktur.” [a.g.e., s.118] Ona göre “Eşyamızı, esvaplarımızı, evlerimizi değiştirirken ruhlarımızı da değiştirmiştik” [a.g.e., s.119] İşte Ömer Seyfettin’in Batılılaşma konusunda eleştirdiği nokta, Avrupa’da okumuş ve Avrupa tarzı yaşam sürme gayretinde olan insanların Türklüklerini unutmasıdır” Ruhların değişmesi” tabiri ile toplumdaki öznel ölçütler, yani düşünme ve algılama tarzı, ahlak ile tutum ve davranışlar anlatılmak istenmiştir. Onun karşı çıktığı esas doğrudan doğruya batılılaşma değil, batılılaşmanın öznel ölçütlerde yarattığı değişikliklerdir.

Öznel ölçütleri değişmiş olan değer bir tip “Primo Türk Çocuğu” hikayesindeki Mühendis Kenan Bey’dir. Avrupa’ya eğitim görmek amacıyla gitmiş fakat bir İtalyan ile evlenerek kendi Türk kimliğini unutmuştur. Üstelik kendi çocuğunu, İtalyan gelenekleri ile yetiştirmek suretiyle milli kimliğinden yoksun bir kişi daha vücuda

getirmiştir. Aynı zamanda Selanik Mason Locası üyesidir. Kenan Bey her ne kadar Türklüğünü unutmuş da olsa İtalyanlar'ın Trablusgarb'ı işgaliyle kalbinde büyük bir acı hisseder ve yaptığı yanlışları anlar. Kendisinin, Türkleri yeryüzünden silmek için işbirliği yaptığı Avrupalıların hizmetçisi ve kulu olduğunu farkederek. Kenan Bey Ömer Seyfettin'in sık sık vurguladığı, gaflet uykusundan uyanabilenlerdendir. Yani bireyler, tutum ve davranışlarını, düşünme ve hayat tarzlarını ne kadar değiştirirse değiştirsin yeni duruma tamamen bir uygunluk sağlamıyor ve geçmişinden gelen değerlere ve varlığına karşı bir saldırıda şuurunu yeniden uyandırabiliyor. Bu ise Ömer Seyfettin'in, birlik şuru fikrini tamamen destekler nitelikte bir durumdur. Yani aynı millete mensup bireyler arasında bir his birliği mevcuttur. Burada kişi kendi kimliğini inkar bile etmiş olsa mutlaka herhangi bir olayla su yüzüne çıkacak kadar insanın içindedir ve kaybolmaz. Birlik şuru bireyde kalıcı ve ebedidir. Kenan Bey bir İtalyan ile evlenmiş, oğluna İtalyanca isim vermiş ve İtalyan hayat tarzını benimsemiş görünse de Trablusgarb'ın işgalinde sıradan bir Türk vatandaşının hissettikleriyle aynı doğrultuda acılar yaşamıştır.

Ömer Seyfettin'in Batılı tiplerine diğer bir örneği aydındır. Bu sınıfı, Efruz Bey karakteri ile eleştirmiştir. Efruz Bey'i konu alan hikayeler, Gayet Büyük bir Adam, Şimeler, Sivrisinek, Hürriyete Layık Bir Kahraman, Asilzadeler, Bilgi Bucağında, Tam Bir Görüş, Açık Hava Mektebi ve İnat'tır.

Efruz Bey Meşrutiyetin yarattığı bir kişiliktir. İlk olarak İstanbul'daki hürriyet kutlamalarında görünür. Onbinlerce kişiye halk ve hürriyet hakkında nutuklar verir. Şair, filozof ve embriyoloji uzmanıdır. Pantürkizm ve Panislamizm aleyhindedir. O bir dünya insanıdır ve tüm insanlık onun milletidir. Geçen zamanla birlikte Efruz Bey kimi zaman milliyetçi, kimi zaman batıcı olmak üzere değişik fikir cereyanlarını savunan, değişik ortamlarda bulunan ve en önemlisi de aslında bunlardan hiçbirini tam anlamıyla olamayan bir aydındır. Ömer Seyfettin Efruz Bey'i konu alan her hikayesinde çevresindeki siyasi çekişmeleri, tartışmaları ve fikirleri konu etmiştir. Bu nedenle tipler ve olaylar gerçeğe yakındır. Aydın kimliği altında Ömer Seyfettin her hikayesinde bir eleştiri yapar. Eleştirilerinin birincisi, aydın kendi toplumun değer yargılarına, sevinç ve üzüntülerine, diline, tarihine, ananelerine yabancı kalmıştır. Bu yüzden halk ve aydın

birbirini anlamamış, halk aydını dışlayarak ona yüzünü çevirmiştir. Yani toplum kendi manevi değerlerini taşımayan, kendi içinden çıkmamış aydını hazmetmemiştir. Efruz Bey “Asilzadeler” de kendini soyluluk hevesine kaptırmış, “Açıkhava Mektebi”nde Avrupa tarzı eğitim sistemi getirmeye çalışmış bir kişiliktir. Eleştirilen ikinci nokta ise aydınların fikirlerinde tutarlı ve idealist olmamalarıdır. Efruz Bey “Gayet Büyük Bir Adam” da Meşrutiyet yanlısı, “Şimeler”de insaniyetçi, Türkçülük ve İslamcılık aleyhtarı, “Bilgi Bucağında” ve “Tam Bir Görüş” hikayelerinde milliyetçi bir karakter sergilemektedir. Kendi toplumunu tanımadığından hatta milliyet fikrinin oluşmamasından dolayı farklı fikir alanlarında, birbirinden zıt düşünceler arasında gidip gelen bir aydın portresi çizilmiştir. Ona göre aydın önce milliyet ile ırk mefhumlarının farklılığının bilincine varmalıdır. Irk ve milliyet birbirinden farklıdır. Milliyet fikri oluşmamış aydınlar, topluma ve onun değerlerine yabancı kalmış ikisi arasında bir bütünleşme sağlanamamıştır.

Ömer Seyfettin milli şuuru muhafaza ederek, Batının ilim ve teknolojinin alınması taraftarıdır. Fakat Batılılaşmak adına manevi değerlerin, tutum ve davranışların, algılama tarzı ve ahlakın bir yana bırakılmasına karşıdır. Dolayısıyla bu noktada bilinçsizce ve düşünülmeden Batıya yönelen Türk toplumunun, ruhunun değişmekte olduğunu göstermeğe çalışmıştır.

3.4. YÖNETİM ANLAYIŞI

Ömer Seyfettin’in eserlerinde, tam anlamıyla herhangi bir yönetim biçimi açıkça savunulmasa da yöneten ve yönetilen unsurlarını kabul ettiği hemen göze çarpmaktadır. Onun yönetim anlayışı daha çok yazdığı tarihi hikayelerdeki yönetici, asker ve halk unsurlarının niteliklerinden anlaşılmaktadır. Bunu yaparken de içinde bulunduğu dönemi değil de özellikle Osmanlı Devleti’nin yönetim bakımından en güçlü zamanı olan yükselme dönemini ele aldığı görülür. Nitekim “Kızılelma Neresi?” hikayesi Kanuni Sultan Süleyman, “Pembe İncili Kaftan” hikayesi de Yavuz Sultan Selim döneminde geçmiştir. İdealize ettiği yönetim anlayışını tarihe dayandırarak yapması, geçmişe duyulan bir hasret olmaktan ziyade yine Türkçülük idealine uygun olarak tarihin bilinmesi gerekliliği ve bu şekilde toplum yapımızı ve milli şuurumuzu fark ve

idrak etme çabası olarak nitelendirmek daha doğru olacaktır. Bu hususta Gürel’de Ömer Seyfettin’in “Milli tarihlerin bilinmesi yoluyla Milli Şuur’a sahip olunacağı” kanaatini taşımaktadır. [Gürel, 1980:44] O, “Tarihi inceleyerek geleceği ve bugünü bilmek ister” [Erişenler, 1963:12] Tarihi hikayeleri onun çok iyi bir tarih bilgisinin olduğunu da göstermektedir. Nitekim Ali Canip Yöntem’de “Peçevi, Naima ve Hammer tarihlerini” okuduğunu belirtmektedir. [Yöntem, 1947:38]

Ömer Seyfettin’e göre devlet ve millet birbirinden farklı iki oluşumdur. “Devlet, siyasi bir cemiyettir” [Seyfettin, 2001b:39] Millet ise “harsi yani dini, lisani ve ahlaki bir cemiyettir” [a.g.e., s.39] Bu manada devlet hakim bir otorite durumundayken, millet manevi yönü ağır basan bir cemiyettir. İşte bu nedenle devlet ve millet birbirinden farklıdır. Burada Osmanlıcılık fikri taraftarlarının savunduğu “Osmanlı Milleti” kavramına bir açıklık getirir. Yani Osmanlı diye bir devletin olması, bir Osmanlı Milletinin varlığını gerektirmez. Ona göre Türkler ayrı ayrı devletler halinde teşkilatlanabilirler. Fakat bu teşkilat dil ve din birliği esasına dayanmalıdır. Turan adını verdiği bu olguya göre sınır düşünmeksizin, milli ve kültürel birlik göz önüne alınmalıdır. Turan’daki Türklerin ideali, Gaspıralı İsmail’in “Dilde, fikirde işde birlik” hedefidir. Bu ideal toplumda bir kollektif vicdan ve şuur geliştirecektir. Ömer Seyfettin yaşadığı dönemdeki otorite boşluğunu, henüz milletin hazır olmadığını düşündüğü Meşrutiyet yönetimini ve bu yönetimin tam olarak, halk tarafından anlaşılmayan veya yanlış anlaşılan yönlerini ve onun doğurduğu siyasi, sosyal ve ahlaki değişimi görmüş olduğundan, toplumsal bir dayanışma vücuda getirmeye amaçlamıştır.

Ömer Seyfettin’de vatan kavramı de üzerinde durulmaya değer önemli bir noktadır. Onda vatan anlayışı, üzerinde bulunan, sıradan bir kara parçası değildir. O vatana duygusal, dini ve idealist bir anlam yükler. Turan adını verdiği, yani bütün Türklerin yaşadıkları ve tarih içinde bir kez olsun ayaklarını bastıkları siyasi olgu, vatana atfedilen duygusal ve idealist anlamı belirler. Bu Milli Vatan’dır. “Fiili vatan ise, Türklerin bizzat hakim bulundukları yerlerdir” [Seyfettin, 2001a:206] Dini vatan ise, ezan okunan bütün İslam ülkeleridir. Bir Türk için bunlardan birinde yaşaması arasında bir fark yoktur. Bu mana “Forsa” isimli hikayesinden açıkça çıkarılabilmektedir. Kara Memiş uzun süredir Malta’da esir bulunan bir denizcidir. Yıllar sonra oğlu Turgut Malta’yı fethetmeye gelir.

Kara Memiş’de oğlu ile savaşa hazırlanırken, oğlunun –Vatana hasret gidersin, sözüne karşılık, “Şehit olursam bunu üzerime örtün! Vatan al bayrağın dalgalandığı yer değil midir?” der [Seyfettin, 1999c.176]

Tarihi hikayelerdeki ana temayı, yönetici, halk ve asker oluşturur. Hemen hemen her hikaye, bu üç unsurun aralarındaki ilişkiyi vurgu yapar. Bunlardan yöneticinin yani padişahın şu vasıfları özellikle vurgulanmıştır :

1. Padişah siyasi otoritenin tek sahibidir. Bu otoritenin kullanımı ise padişahın emrinde, yalnız şahsi değildir. Gerekli görüldüğünde hem askere, hem halka fikir sorulabilmektedir.
2. Devletin ve dolayısıyla padişahın bir ideali vardır. Bu idareci Kanuni Sultan Süleyman “Hakkın beni götüreceği yer!” diyerek yönetimdeki dini geleneğin de altını çizer.
3. Padişah aynı zamanda dindar bir karaktere sahiptir. Hizmete çağırdığı veziri ikna etmek için hadis ve ayetlere başvuracak kadar dini bilgisi mevcuttur.
4. Padişah başarıları mükafatlandığı kadar, mağlubiyetleri de teselli etmektedir. Bu askerlerin görev ve itibar bakımından daha iyi bir ruh haliyle savaşmaları açısından önemlidir.

Bütün bu özellikler göz önünde bulundurulursa padişahın otoritesi, geleneksel otoritenin yanı sıra karizmatik otorite ile desteklenmiştir. Padişah, halkın nazarında otoriter, adil ve kutsaldır. Çünkü o, Tanrının yeryüzündeki gölgesidir.

Devlet içinde siyasi tek otorite padişah olmasına rağmen, ayaklanan ve bağımsızlığını ilan eden kişilere ne tür bir ceza verildiği “Topuz” adlı hikayede anlatılır. Devlete karşı ayaklanan Eflak Prensi padişahın yolladığı elçiler tarafından topuz ile öldürülür. Elçi orada bulunanlara, “İşte gördünüz ya... İstiklal sevdasına düşen asi cezasını buldu!” diyerek devletin varlığını ve birliğini tehdit edenlere nasıl karşılık verildiğini gösterir.

[Seyfettin,1996b:189] Ceza halkın gözleri önünde, gecikmeden ve en sert şekilde uygulanır. Böylelikle halka da bu tip davranışların doğuracağı sonuçlar konusunda bir örnek verilir.

Kişilerin ve hatta milletlerin de bir idealinin olması gerektiğini savunan Ömer Seyfettin “Kızılelma Neresi?” hikayesinde buna değinir. Askerler tarafından her zaman söylenen bu parolanın anlamını Sultan Süleyman merak eder. Daha sonra Kızılelma “Hakkın beni götüreceği yer” diyerek bu idealin ebediliğini fark eder. [a.g.e., s.167] Kızılelma, asker için savaşa giderken bir çeşit psikolojik hazırlık ve coşku temin etmekteydi. Padişah içinse yönetici olmanın sorumluluğunu ve bilincini hatırlatacak bir mefkure idi. İşte Ömer Seyfettin Meşrutiyet ortamında unsurların ideallerine ve bu idealleri doğrultusunda yaşam mücadelesi vermelerine imrenmiş, fakat Türklerin bir idealinin olmamalarını da gördüğünden, devletin sahip olduğu ideal sayesinde nerelere geldiğini göstermek gayretini taşımıştır. Bu nedenle Osmanlı devletinin yükselme dönemini seçmiş, ideal olarak Kızılelma’yı vurgulama ihtiyacı duymuştur.

Devletin cezalandırma görevi dışında mağlubiyet yaşayan askerlerini teselli etme gibi bir yönü de vardır. “Teselli” hikayesinde pusuya düşen ve en iyi askerlerini kaybeden İskender Paşa ölüm fermanı beklerken, “padişah eski kahramanlıklarını hatırlatıyor, uğradığı hezimet felaketi için teselli veriyor, üzülmeyin diye kendisine bir hil’at, bir altın kılıç, bir murassa topuz ihsan ettiğini” yazan ferman alır. [a.g.e., s.123] Böylelikle devletin en önemli organlarından olan ordu mensuplarına, devletin ve padişahın insani vasıfları hatırlatılarak, yönetici-asker ilişkisi akılcı bir karaktere büründürülmektedir. Yani kutsal ve otoriter devlet, mağlubiyet veya başarısızlık gibi bireysel sorumlulukları askere yüklememektedir.

Tarihi hikayelerdeki diğer tema bireyler yani vatandaşlardır. Bunların özelliklerini ise şöyle belirtmek mümkündür :

1. Bireyler, devletin kutsallığına ve otoritesine derin bir saygı duymaktadır. Bu kutsallık bir çeşit dini vazife ile özdeşleşmiş bir niteliğe bürünür.

2. Devletin, kutsallık ve otoriter gücü yanında bireyler, sorgulamaksızın, körükörüne bir kul anlayışı içinde değil, devlet görevi karşısında görevi reddederek, devlet içindeki rüşvet, hile ve fesatın farkına varabilecek kadar şahsiyet sahibidir.
3. Bireyler, devlet için göreve çağrıldığı zaman karşılığında, şan, şöhret ve ücret istemeyecek kadar fedakar ve tok gözlüdür.
4. Tarihi hikayelerdeki diğer kahramanlar gibi bireyler de dini bütün, Allah korkusunu içinde taşıyan kimselerdir. Öyle ki yeniden devlet hizmetine çağrılan vezir, ömrünün geri kalan kısmını ibadet ve dua ile geçirmek istediğini söylemektedir.
5. Bireylerin fiziki özelliklerine her hikayede yer verilmiştir. Genelde siyah bıyıklı, geniş ve kalın omuzlu, yürüyüşü gösterişli, başı yukarda, göğsü ilerde kimselerdir. Beden yapısı itibariyle güçlü bir portre çizilmiştir.
6. Askerler kadar, bireyler de gerektiğinde vatan için savaşacak ve canını feda etmeyi düşünebilecek kadar gaza anlayışına sahiptir. Devletin tam bir otoriteye sahip olması için halkın bu fedakarlığı yerinde bir davranış niteliği kazanmaktadır.

Hikayelerde güçlü bir devlet otoritesini savunan Ömer Seyfettin otorite fikrinin ferde yansımaları “Ferman” hikayesinde ele alır. Hikayede Tosun Bey, padişahın fermanını gerekli yere götürür. Fakat ferman kendisinin idam fermanıdır. Fermanı alan kişi bunu yapamayacağını söyleyince, “Padişahımın emrini yapmayan asileri ben keserim” diyerek, devlete karşı olan vazife sorumluluğunu, onun otoritesinin emrine vermiştir [Seyfettin, 1999b:61] Devletin varlığı ve sürekliliği, otoritenin kayıtsız şartsız sağlanmasına, dolayısıyla bunun için de vatandaşların fedakarlığına ve saygısına bağlanmıştır. Yalnız devlete ve otoriteye karşı bu bağlılık, devlet içindeki rüşvet, fesat, hile ve buna benzer bozuk yönlerini görmezden gelecek, ona her şekilde inanacak derecede bir kul anlayışı içinde değildir. Devlet ve otorite karşısında kişiler şahsiyet sahibidirler. Şahsiyetleri ile ön plana çıkan bu kişiler “Nadan” hikayesindeki Köse Vezir ve “Pembe İncili Kaftan” daki Muhsin Çelebi kimliğinde anlatılmıştır. Köse Vezir’i devlet görevine çağıran padişahın, “gözünün önüne, zamanenin paşaları, çelebileri gelir.

Hepsi iki kat rüku vaziyetinde ölüm korkusuyla benizleri sararmış, yalnız hile, yalnız fesat, yalnız fitne düşünen, şeytanların bile aldanacağı, yalan ve iftiralar uydurarak birbirlerinin kanlarını içen” insanlardır [a.g.e., s.130] Devlet içindeki çıkar ilişkileri ve işlemeyen fonksiyonlar reel olarak ele alınmış, ütöpik ve devlet-halk ilişkisi çizilmemiştir. Özellikle Meşrutiyet döneminin otorite boşluğunun fark edilerek böyle örneklerle anlatılması güçlü bir devlete olan özlemin ve ihtiyacın bir göstergesidir. Muhsin Çelebi’de padişahın huzuruna çıktığında, onun eteğine kapanmamıştır. Bunu da padişaha “ben boyun eğmem, el etek öpmem” diyerek belirtmiştir [a.g.e., s.129] Çünkü o zamanın nüfuzlu insanları el, etek öperek, türlü yalan ve çirkin hareketlerle mevki sahibi olmuşlardır. Şahsiyet sahibi bu kişi devletin kendisine verdiği görevi ne şan ne de ücret karşılığı yapmıştır. Devletin onurunu ve itibarını, Şah İsmail karşısında koruyacak ve hiç bir harekete maruz kalmayacaktır. Ücret teklif edildiğinde, “Madem ki bu bir fedakarlıktır, fedakarlık ücretle olmaz. Hasbi olur. Devlete karşı ücretle yapılacak bir fedakarlık, hakikatte şahsi bir kazançtan başka bir şey değildir” der. [a.g.e., s.130] Kişilerin de devlete bakışı son derece gerçekçi ve fedakar bir nitelik taşır. Konu devletin onurunu ve haysiyeti olduğunda fedakarlık yapma seçilen kişi için fahri bir hizmettir. Ömer Seyfettin’in yönetim anlayışındaki ferdin statüsünü, “fert yok devlet var” yerine “devlet fertler ile var” olarak belirlemek daha doğru olacaktır. Devlet içindeki mekanizmanın da parçası insan olduğundan devlet insan üstü, kutsal, erişilemez bir varlık değil, zaman zaman halktan yardım isteyen, ona danışan ve uğrunda savaşarak kişilere ihtiyaç duyan bir kurumdur. Yani tamamen halktan bağımsız bir gerçeklik değil, halk ile yaşayan ve varlığını sürdürebilecek olan bir kurumdur.

Ömer Seyfettin’in yönetim anlayışındaki son esası asker oluşturur. Ordu bir devlet için ne kadar büyük bir önem taşıyorsa, ordunun iç yapısı ve nitelikleri de o derece önemlidir. Burada da yine kişiler ön plana çıkarılarak bir asker profili çizilmiştir. Bu profilin en karakteristik özellikleri zeka, mertlik, yiğitlik, gaza duygu ve imandır “Kütük” ve “Vire” hikayeleri, zeka kullanılarak, savaşmadan kalelerin nasıl alındığını konu eder. Fakat savaşmaktan da kaçmazlar. Asker için “er meydanında ölmek şereftir” [a.g.e., s.183] Düşmandan, savaşmaktan ve ölmekten korkmazlar. Askerler için de yine dindarlık önemli bir özelliktir. “Teselli” hikayesinde İskender Paşa, idam edilmeyi, namaz kılariken bekler. “Başını Vermeyen Şehit” de savaşmaya Cuma namazından

sonra tekbirlerle giderler. Fakat zaman zaman savaşmak dinden önce gelebilmektedir. Yine aynı hikayede Kuru Kadı duaya başlayacakken Deli Mehmet ona, “duayı bırak, gaza, duadan efdaldır” der [a.g.e., s.154] Ömer Seyfettin’in bu fikirleri genel olarak dine bakış açısı göz önüne alındığında daha iyi anlaşılabilir. Çünkü onda din milli bir kimliğe girebilmekte ve sosyal hayata uyum sağlayabilmektedir. Böylelikle din de milletlerin ayırt edici bir özelliğı durumuna gelmekte ve milli şuur için yardımcı bir vazife görebilmektedir. Hikayelerde askerler savaştıkları düşmanın da cesur, kahraman ve yılmazını severler. Kendi ordularından kaçıp iltica edenlere, “Hain her yerde haindir” diyerek boyunlarını vururlar [a.g.e., s.84-85] Bir anlamda askerler için her şey savaşı kale fethetmekten ibaret değıl, ahlaki değerlerle anlam kazanmış ordu hayatı ön plana çıkarılmıştır. Bu onun sadece ordu için yaptığı yeni bir durum değıldir. Konu edindiğı her olayda salt kişi, kurum veya fikirleri ele almamış, onlara ahlaki ve dini bir özellik atfetmiştir.

Ömer Seyfettin yönetim şekli ne olursa olsun güçlü bir otorite yanlısıdır. Bu anlamda sınırları çizilmiş bir yönetim biçimini savunmamaktadır. Mesela otorite fikri Faşizm’i çağırırsa da bireyi ön plana çıkardığından, tam olarak bir nitelendirme yapmak pek doğru olmayacaktır. Yönetici, halk ve askerlerin manevi özellikleriyle bütünleşen bir otorite söz konusudur. Bu otoritenin sağlanması ise hem geleneksel, hem karizmatik otorite ile bütünleşmiş yöneticiler ve devletin kutsallığına inanan ve bu uğurda her türlü fedakarlığı yapan halk ve ordu ile gerçekleşecektir. Devlet bir kurum olarak sürekli ve güçlü olmak zorundadır. Bu ise yönetimde yer alan yönetici veya padişah, vatandaş ve askerlerin vasıfları ile sağlanacak bir durumdur. Hikayeleri de bu üç unsurun vasıfları, daha doğrusu nasıl olabilecekleri üzerine kuruludur.

3.5. KADIN, AİLE VE EVLİLİK

Ömer Seyfettin kadın konusunu, batılılaşma, eğitim, örtünme, taassup ve din başlıkları altında inceler. Kimi zaman İslami esasları, kimi zaman da eski Türk geleneklerini savunarak kadın sorununa eğilir. Ömer Seyfettin, İslam’daki boşanmanın insan tabiatına uygun olmasıyla İslami kuralları savunurken, kadını sosyal hayattan izole eden peçe ve çarşafa karşı çıkmasıyla İslam öncesi Türk yaşayışına yaklaşır. Birinci yaklaşımıyla

bireysel mutluluğu, ikinci yaklaşımıyla hem bireysel hem de toplumsal mutluluğu esas alır.

Ömer Seyfettin'in kadın konusunu irdelediği belli başlı hikayeler Bahar ve Kelebekler, Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür, Birdenbire, Fon Sadriştayn'ın Karısı, Fon Sadriştayn'ın Oğlu, Türkçe Reçete, Beyaz Lale, Pamuk İpliği, Zeytin Ekmek, Harem'dir. Bu hikayelerde eğitim, aşk, evlilik biçimi, evlenilen kişilerin yaşlarını uygunluğu, tesettür, harem ve boşanma konuları irdelenir.

Ömer Seyfettin'in genel olarak kadına bakış açısı Türkçülük ideali ile bir uygunluk gösterir. Yaşadığı dönemde bir kadın ipi aramış fakat bu tip bir kadını konu alan hikaye yazmamıştır. Bunun en büyük nedeni ise çevresinde böyle bir kadına rastlamamasıdır. Hatıralarında yazmak istediği "Ararken" romanı için ideal bir kadın bulamadığını şöyle ifade etmiştir : "Muhitimizde Milli Türk kadını yok! Alaturkalarla, alafrangalar var. Alaturkalar, hayatta geri kalmış, hala ümmet devrinin zihniyeti ile yaşayan zavallılar... Medeniyete giren Avrupalılaşınlarsa önemli değil! Kimi Fransız, kimi İngiliz, kimi Alman terbiyesi almış kuklalar..." [Alangu, 1968:308] Bu düşüncelerin doğrultusunda Ömer Seyfettin'in kadın konusunda da ideal bir tipe olan özlemi yani milli bir kadına olan özlemi açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim o milli bir kadını tasvir ettiği bir hikaye yazmasa da sözünü ettiği alaturka ve alafranga kadınları konu alan hikayeleri mevcuttur. Bahar ve Kelebeklerdeki genç kız alafranga tipe, yaşlı kadın ise alaturka tipe bir örnektir. Her ikisi de kendi toplumunun diline, sanatına, edebiyatına yabancısıdır. Çünkü birisi Fransız terbiyesi ile yetişmiş birisi de Arap ve Acem etkileriyle şekillenen bir zamanda yaşamıştır. Alafranga yaşam tarzıyla örnek verilen diğer bir kadın Fon Sadriştayn'ın karısı hikayesinde Sadrettin'in ilk karısıdır. Modaya ve hizmetçilere düşkün olan bu kadın, tutumlu, kendi işini kendi yapan Alman kadına tercih edilir. Alafranga ve alaturka kadınlar dışında Ömer Seyfettin'in yücelttiği iki kadın kahramanı vardır. Bunlar Yalnız Efe'deki Kezban ve Beyaz Lale'deki La'li isimli genç kızdır. Kezban haksızlıkların ve güçlenme çabası içinde olan toprak ağalarının baskısı sonucu dağa çıkarak onlara karşı mücadele veren ve sonra da efsaneleşen bir genç kızdır. La'li ise, Bulgarların Rumeli'yi işgali sırasında namusu uğruna ölümü göze almıştır. Ömer Seyfettin'in hikayelerinde kahramanların dini yönleri özellikle vurgulanmıştır.

Kezban'ın kendisi dağlardan aşağıya atarak kaybolabileceğini söyleyen yabancıya köylü, “O Allah'tan korkardı, dini bütündü” diye karşılık verir. Fakat Beyaz Lale'deki La'li isimli genç kız kendini aşağıya atarak ölür. Ömer Seyfettin burada kadın kahramanlarını namusları için yaşayan kimseler olarak vermiştir. O, her durumda ve şartta ahlaklı davranışı savunduğu için bu yolu seçmiştir. Ömer Seyfettin bu doğrultuda, I. Dünya Savaşı sırasında yaşanan ekonomik bunalımın nasıl ahlak bunalımına ve fedakarlığına dönüştüğünü anlatmak için “Zeytin Ekmek” hikayesini yazmıştır. Hikayede senelerdir midesine vesika ekmeği ve zeytinden başka bir şey girmeyen Naciye'nin bir öğün yemek uğruna zengin erkeklerle vakit geçirmeye zorlanması anlatılır. Fakat Naciye bulunduğu ortamdan kendini kurtarmıştır. Hikayede esas verilmek istenen mesaj, açlık gibi zorunlu ve otomatik bir içgüdünün, ahlak ve değerler söz konusu olduğu zaman engellenebileceği ve mücadele edilebileceğidir. O, hikayesinde kahramanına, tabiata adeta başkaldırıyor ve insanlara ahlaklı davranışı ve hayatı, toplumsal değerleri biyolojik ihtiyaçların dahi önüne koyuyor. Bunu yapmaktaki amacı ise hiç şüphesiz savaş döneminde kadınların içine düştükleri maddi zorluklar karşısında sosyal düzenin kırılışına şahit olmasıdır. Gerçekten de “I. Dünya Savaşı sonrası çocuklu dul sayısı artmış, devlet tarafından maaş bağlanmışsa da bu çok yetersiz kalmıştır. Böylece kadınlar istemeyerek namuslarını satmak zorunda kalmışlardır” [Temel, 1998:261] Bu durum başta aile olmak üzere toplum içinde her bireye ve kuruma etki etmiş zaten ayakta kalma ve yaşama savaşı veren Türk toplumunda bir ahlak buhranını doğurmuştur. Kişiler yerleşmiş değerler ve ahlak kuralları ile geçim arasında bir tercih yapmak zorunda kalmıştır.

Ömer Seyfettin sosyal düzenin geleceği için içgüdülerin ve tabiatın önüne geçerken yine aynı sebep doğrultusunda, boşanma konusunda tabiata sığınır. Çünkü aşk gelip geçici bir duygudur. Ona göre, “Hayat bir uyku ise, aşk onun rüyasıdır” [Seyfettin, 1999c:22] Bu uykudan bir gün mutlaka uyanılır. “Pamuk İpliği” hikayesinde ermeni kızı Sürpik, “Aşk... Bir hiç, bir ihtiras, geçici bir buhran... Öyle bir buhran ki neticesi mutlak nefret ve yorgunluktur! Ve izdivaçla aşkı kim karıştırırsa mutlaka meyus olur” diyerek buna işaret eder. [Seyfettin, 1999a:131] Aşk duygusunun geçiciliği “Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür”, “Havyar” ve “Birdenbire” hikayelerinde anlatılır. Bu hikayelerde hiç bitmeyecek gibi görünen büyük aşklar, çok küçük hatalardan dahi bitebilmektedir.

Aşk konusunda Ömer Seyfettin insanın psikolojik zaaflarını ve isteklerini dikkate alarak bu duygunun geçiciliğini savunmuştur. Hatta aşk, o kadar geçidir ki ilkbaharın etkisiyle belirirken, soğuk havalarda bu duygunun yerini başka ihtiyaçlar alabilmektedir. Aşk duygusunun geçici olması, Ömer Seyfettin'in boşanmayı savunmasının tabii olarak sonucudur. Evlilik, boşanma olmadığı için Hristiyanlarda kopmaz bir zincir iken İslamiyet ile beraber bu zincir kırılmıştır. İslamiyetin getirdiği boşanma hakkı Ömer Seyfettin'e göre tabiata uygundur. O burada kişisel mutluluğu, toplumun önüne koyarak yine bireyi ön plana çıkarır. Çünkü kurumlar ve sosyal düzen bireyler ile bir anlam taşır. Tıpkı yönetim anlayışında olduğu gibi bireyden veya birey psikolojisinden ayrı bir kurum olarak değil de bireyler ile beraber bir bütünlük gösterir. Birey mutluluğunu esas almasına karşın toplumun düzeninin evlilik ile sağlandığını “Horoz” ve “Dünyanın Nizamı” hikayelerinde anlatır. Yani Ömer Seyfettin hem evliliği hem boşanmayı sosyal düzenin bir teminatı olarak görür.

Fakat Ömer Seyfettin evlilik konusunda eşini seçme hakkı, eşler arasındaki yaş ve milliyet farkını vurgulamak ihtiyacı duyar. Görücü usulü evlilikleri, “Aşk Dalgası” ve “Bir Temiz Havlu Uğruna” hikayelerinde eleştirir. Eşler evlenmeden önce birbirlerini görmeli, tanımalı ve gezmelidir. Fakat toplum buna müsaade etmemekte ve kadın ile erkeği karı-koca dahi olsalar aynı yere koymamaktadır. Harem ve selamlık uygulaması ona göre kadını sadece bir dişi olarak görmenin sonucudur. Bu uygulama ile kadın neredeyse hayatın dışına itilerek aşağılanmaktadır. “Harem” hikayesinde bu usulün nasıl kötüye kullanıldığı anlatılır. Karı ve koca çarşaf sayesinde karşı cinsten insanlarla görüşebilmektedir. Peçeye ve çarşafa da aynı gerekçelerle karşıdır. Aşk Dalgası'nda, çarşafli kadınlar, “hayattan kovulmuş hasta ve dilsiz heyulalara” benzetilir [Seyfettin, 1999a:205]

Evlilik konusunda ikinci nokta eşler arasındaki yaş farkıdır. Ömer Seyfettin genç kızların kendilerinden yaşça çok büyük insanlarla evlenmelerine sıcak bakmamaktadır. Genç yaşta dul kalmanın, kadınların sonraki hayatlarına olumsuz etkisini göstermek istemiştir. Bu konuda da yine bireysel mutluluğu esas almıştır. “Antiseptik”, “Nezle” ve “Yüksek Ökçeler” hikayeleri yaş farkını ele alan hikayelerdir.

Evlilik konusunda üçüncü nokta o sıralar Avrupa gören gençlerin yabancı kadınlarla yaptığı evliliklerdir. Bu tip evliliklerde Ömer Seyfettin toplumsal menfaati göz önüne alarak yabancı kadınlarla yapılan evliliklerin nelere yol açtığını gösterme çabası taşımıştır. “Primo Türk Çocuğu” ve “Fon Sadriştayn’ın Oğlu” hikayelerinde ayrı kùltürlere, ayrı dinlere, ayrı terbiyelere mensup ailelerin çocuklarının yaşadığı kimliksizlik ve şüursuzluk anlatılır. Bu duygular çerçevesinde, ne doğan çocuk, ne aile ne de toplum mutlu olabilmıştır. Bu hikayelerde bir tek Primo, diğér bazı kahramanlar gibi doğruya, yani Türklüğe bir dönüş yaparak, Oğuz adını almıştır. Yani sağlıklı aile aynı millete mensup kişiler tarafından kurulmalıdır. Mutlu ve idealist gençler bu tip aileler tarafından yetiştirilebilmektedir.

Ömer Seyfettin’in genel olarak kadının toplumsal hayattaki yeri ve ondan ayrı olarak düşünmemesi eski Türk geleneğini çağrıştırmaktadır. “Grenard, Çin Türkistanında, on dört asırdan beri kadınlarla erkeklerin bir arada cemiyete kabul edildiklerini” yazmıştır. [Sadak, 1944:129] İbn-i Batuta ise “Türk sultanlarının hatunlara nasıl saygı gösterdiklerini ve ilk önce hatunu elinden tutarak tahta oturtuktan sonra sultanın oturduğunu” belirtmiştir [a.g.e., s.129] Kadına karşı olan bu saygı şüphesiz Türklerin yazısız kanunu olarak nitelendirilen Töre’nin bir sonucudur. Yani kadının statüsü ve değeri Töre eliyle sağlanarak geleneksel bir hal almıştır. Yine bu gelenek doğrultusunda “eski Türklerde kadın “tabu” sayılmadığı için, tesettür ve harem gibi adetler” de görülmemiştir. [Gökalp, 1976:322] İşte Ömer Seyfettin hem gerçeklerden, hem de tarihi geleneğimizden gelen bu davranışlar çerçevesinde harem-selamlık uygulamasını, peçe ve çarşafı onaylamamıştır.

Sonuç olarak Ömer Seyfettin aile kurumunun önemini fark etmiş ve yapılacak evliliklerin sağlam temeller üzerine kurulabilmesi için bazı noktaları vurgulamıştır. Aşk duygusunun geçiciliğı ve bunun sonucu olarak boşanmanın gerekliliğini belirtmiştir. Evlilik konusunda hem bireysel hem toplumsal mutluluğı ön plana alarak sosyal düzeni sağlama amacı taşımıştır. Bireyin ve toplumun geleceğı ise gerek biyolojik ihtiyaçların ve dürtülerin fark edilmesiyle, gerekse ahlak ve değerlerin korunmasıyla iç içe vermiş durumdadır.

3.6. DİN

Ömer Seyfettin yazı hayatı boyunca sadece Türk'ü değil, İslami öğelerle ve değerlerle biçimlenmiş müslüman Türk'ü ele almıştır. Bir milletin belirleyici özelliklerinden biri olarak gördüğü din birliği Türkçülük şuurunun korunmasının bir faktörü olarak görür. Yani milli şuur kadar, İslamiyet de birlik şuurunu ayakta tutacak bir dayanak noktasıdır. Onun anladığı din aynı zamanda, dünyadan elini eteğini çeken, dua ve ibadetlere adanmış bir şekilde değil, devletin ve milletin kurtuluşu ve beraberliği için etken olacak sosyal ve milli bir dindir.

Ömer Seyfettin milli, dini ve fiili olmak üzere üç tür vatandan söz eder. “Milli vatan Türkçe konuşan bütün müslümanların oturduğu yerdir; buralara Turan denir. [Seyfettin, 2001a:360] Anadolu bu Turan'ın bir parçasıdır. İstanbul ise merkez durumundadır. Dini vatan ise “başka milletlerden olan müslümanların oturduğu yerlerdir” [a.g.e., s.360] Padişah aynı zamanda hem Türklerin hakanı, hem de müslümanların halifesidir. Fiili vatan ise “Osmanlı Devleti adı altında idare olunan yerlerdir” [a.g.e., s.361] Ömer Seyfettin'in dini vatan kavramı, ümmetçilik fikri olmaktan ziyade Hıristiyan dünyası karşısında bir yer belirleyici olarak nitelendirilebilir. İslam ümmeti fikrini kabul etmesine rağmen, milliyet mefhumu olduğu yerde kalır. Ümmetçilik fikri altında, milletsizleşmeye karşı çıkar. Ümmet ulusal devlet olma aşamasında bir kademedir. Ona göre tarih içinde cemiyetler, “aşiret, kavim, ümmet ve millet devirlerine merhale merhale” gelirler” [a.g.e., s.48] Bu her toplum için farklı olaylarla vücut bulur. Türkler uzun senedir ümmet halinde yaşamışlardır. Sanat, idare, kurumların yanısıra idealler ve gayeler de dini idi. Fakat zaman değişmiş ve milliyetçilik fikirleri oluşmaya başlamıştır. Böylece ümmetçilik zayıflamıştır. Fakat hala skolastik zihniyette ve yapıda ısrar edenler vardır. Ömer Seyfettin ümmetçiliği, aruz vezni, Osmanlıcayı savunan, millet ve milliyet düşmanı bu kişilere mürteci der.

Milliyet aşamasına gelmiş bir toplumda Ömer Seyfettin dinin de millileşmesinin taraftarıdır. Yani bir milletin ta kendisi demek olan örfün, milli şuurun ve kültürün

kaybedilmeden dinin uygulanmasını istemektedir. O bu idealini Ziya Gökalp'in şu dizeleriyle açıklar : [a.g.e., s.49-50]

Bir ülke ki camiinde Türkçe ezan okunur
Köylü onlar mânasını namazdaki duanın...
Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kur'an okunur.
Küçük büyük herkes bilir buyruğunu Huda'nın...

Bu dizelerde Türkçe ezan ile Ömer Seyfettin milli dini kastetmektedir. Bir anlamda dinin millileşmesi yani Türkün vicdanına ve örfüne uygunluğu vurgular. O bu fikrini İslamın kendine bağlar. Ona göre “İslamlık aynı zamanda örfü tebcil ile marufu emretmiştir” [a.g.e., s.50] Milletlerin varlığını, milli şuur ve harsa bağlayan Ömer Seyfettin İslam kimliği altında bir milletsizleşmeyi tarihten kaybolma ile eşdeğer tutar. Çünkü Türkler bugüne kadar milli şuur ve harsını kaybetmediği için hala bir millettir.

Ömer Seyfettin'in hikayelerindeki kahramanlar ideal iman anlayışını yaşayan kişilerdir. Dini hayatları dua ve ibadetten ibaret olmayıp vatan ve milletin menfaati uğruna sosyal bir karaktere bürünebilmektedir. Onun dini bütün kahramanları, “Allahtan gelen kazaya rıza” gösteren, [Seyfettin, 1999b:20], “Allah'ın istenildiği gibi değil de istediği kadar verme hikmetini idrak eden” [a.g.e., s.116], infazının namazda iken olmasını vasiyet eden, Muhsin Çelebi gibi “Din ve millet aşkını kalbinde duyan” [a.g.e., s.128] vatani için olduğu kadar dini için de savaşıyor kişilerdir. Yani din Ömer Seyfettin'de toplumsal menfaatlerin emrine verilerek, ona bir çeşit birleştirici unsur vazifesi yüklenmiştir.

Hikayelerde dini bütün ve vatan millet aşkı için her türlü fedakarlığı yapan insanlar kadar dindar kimliği ile halkı kandıran, çıkar peşinde koşan insanlara da yer verilmiştir. Bu tip insanların davranışlarında onlara kolaylık sağlayan en büyük etken, dini tam bilmemekten veya eksik bilmekten kaynaklanan taassup fikridir. “Tuhaf Bir Zulüm” hikayesinde Türklerin mutaassıp yönlerini iyi bir şekilde gözlemleyerek, onların yerlerini nasıl bırakmak zorunda kaldıklarını anlatan diplomat, “Türklerde hiç bir şey, hiç bir fikir, hiç bir ideal yoktur. Yalnız bir şey vardır. Taassup” der. [Seyfettin,

1999c:38] Hikayede sırf domuzlar yüzünden Türklerin yerleşirin ve yurtlarını bırakıp gitmeleri anlatılır. Bu taassup olduğu kadar vatan fikrinin ve milli şuurun benimsenmemesi ile de alakalıdır.

Kişilerin taassubunu ve batıl inanışları konu alan hikayeleri, Apandisit, Büyücü, Tuhaf Bir Zulüm, Kesik Bıyık, Türbe, Beynamaz, Perili Köşk ve Kurbağa Duası olarak verilebilir. Bu hikayelerde Ömer Seyfettin, toplumun genelinde veya tek tek bireylerde kandırma, aldatma, ve hilenin yaygınlaşarak ahlaki değerlerin altüst oluşunu ve buna bağlı olarak temelinden sarsılan değerleri göstermek istemiştir. Bunlardan bir millet için en kötüsü ise yaşadığı toprakları terk etmektir. Taassup ve cehalet insanı yaşadığı topraklardan edebilmektedir.

Görülüyor ki Ömer Seyfettin, dinine de Türkçülük ideali doğrultusunda bir milletin belirleyici karakteri olarak bakmaktadır. Bu belirleyici yan, milli şuur ve kimliğin korunmasında da bir görev yerine getirmektedir. Millileşmiş bir İslamiyet üzerinde duran Ömer Seyfettin'in istediği din adamı, “daima ahiretten, sırat köprüsünden cennetten, cehennemden bahseden değil, küçük köy camiinin yeşil boyalı kürsüsünden büyük Türklük için vaazlar verendir. [Erişenler, 1963:20]

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ

Ömer Seyfettin'in eserleri, edebi ve tarihi bakış açısı dışında sosyolojik olarak incelendiğinde ortaya şu sonuçlar çıkmıştır:

II. Meşrutiyetin ilanı Osmanlı Devleti için yeni bir siyasi oluşumun habercisi durumundadır. Batı ile tanışan geleneksel bir toplumun, batının siyasi sistem, kurum ve kanunlarına uyum sağlayabilme dönemidir.

Dağılma sürecine giren devletin ve bireylerin ortak ideali Türkçülüktür. Türkçülük ümmetçi zihniyetten ulus fikrine geçişi ifade etmektedir. En genel anlamıyla Türkçülük bir ideal olarak hem bireylerde hem de milletlerde bulunmalıdır. Bireylerde Türkçülük fikri, aynı duygu, düşünce, sevinç ve üzüntüyü paylaşarak yani birlik şuuru şeklinde gerçekleşir.

Batılılaşma ile birlikte devlet idaresinden başlayarak halka doğru inen, kendi milli kimlik ve şuurundan uzaklaşma, tutum, davranış, zihniyet, ahlak ve değerlerde bir değişme meydana gelmiştir. Dört yıl süren I. Dünya Savaşı ve onun getirdiği ekonomik şartlar bu değişimi hızlandırmıştır. Bu süre içinde sıradan halk ile fırsattan istifade ederek zengin olan yeni sınıf arasında bir gelir farkı olmuştur. Açlık ve sefalet içinde olan halk, ahlaki davranışlarını sınamaya mecbur kalmıştır.

Bir toplumun ekonomisinin kötü gidişatı, bireylerin psikolojik ve kolektif davranışlarına etki edebilmektedir. Ekonominin yanı sıra batılılaşmak adına milli ve manevi değerleri bir yana bırakmak da toplumda bir yabancılaşmaya yol açmaktadır.

Bir devleti bir arada tutabilecek siyasi unsur güçlü bir otoritenin var olmasıdır. Otoritenin yanı sıra yöneticilerin adil, dindar, işinin ehli, vatandaşlarının, fedakar, dürüst ve vazife duygusuna sahip, askerlerin ise cesur, mert ve iman duygusu ile

savaşan özelliklerini taşıması gereklidir. Otorite tek başına yeterli olmayıp, bireylerle bir anlam kazanmaktadır.

Savaş dönemi ve sonrası ekonomik sıkıntıyı en çok hissedenler kadınlar olmuştur. Dul kalan ve geçim derdine düşen kadınlar namusları ile açlık arasında seçim yapmak zorunda kalmışlardır. Fakat açlık içgüdüğü bile, değerlerin ve ahlakın önüne geçememiş, namuslu hayat tercih edilmiştir.

Din bir milletin belirleyici vasıflarındandır. Kişiler dini, sürekli ibadet yapmak dua etmek olarak algılamamalı, vatanın ve milletin birliği ve bütünlüğü için fonksiyon ifa eden bir gerçek olarak görülmelidir. Dini vasıflar bir Türk'ün en belirleyici özelliğidir. Yönetici, halk ve asker dini özellikleri ile anlam kazanmaktadır. Din aynı zamanda bir milletin örfüne göre şekil alabilir, yani milli bir din vücuda getirilebilir. Bu da İslam dininin kendi emirlerinden çıkarılabilmektedir.

KAYNAKLAR

1. KİTAPLAR :

AKSEL, Malik, İstanbul'un Ortası, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara-1977

ALANGU, Tahir, Ömer Seyfettin Ülkücü Bir Yazarın Romanı, May Yayınları, İstanbul-1968.

BERKES, Niyazi, Türkiye'de Çağdaşlaşma, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul-1978

BİRİNCİ, ALİ, Tarih Yolunda Yakın Mazının Siyasi ve Fikri Ahvali, Dergah Yayınları, İstanbul-2001

DİZDAROĞLU, Hizmet, Ömer Seyfettin, T.D.K. Yayını, Ankara-1964

GEORGEON, François, Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura, 3. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara-1999

GÖKALP, Ziya, Türk Medeniyeti Tarihi, [haz. İsmail Aka, Kazım Yaşar Koprıman], Kültür Bakanlığı Yayınevi, İstanbul-1976

KUDRET, Cevdet, Türk Edebiyatında Hikaye ve Roman, Bilgi Yayınevi, İstanbul-1970

KURAN, Ercüment, Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler, T.D.V. Yayınları, Ankara-1994

ORTAYLI, İlber, Çarlık Rusyasında Türkçülük Hareketleri ve Gaspıralı İsmail Bey, Milliyetçi Türk Kadınları Derneği Yayınları, Ankara-1968

SEYFETTİN, Ömer, Yeni Lisan ve Bir İstimzaç, Mithatpaşa Sanayi Matbaası, Selanik-[Tarihsiz]

SEYFETTİN, Ömer, Bütün Eserleri Hikayeler 1, [haz. Hülya Argunşah], Dergah Yayınları, İstanbul-1999

SEYFETTİN, Ömer, Bütün Eserleri Hikayeler 2, [haz. Hülya Argunşah], Dergah Yayınları, İstanbul-1999

SEYFETTİN, Ömer, Bütün Eserleri Hikayeler 3, [haz. Hülya Argunşah], Dergah Yayınları, İstanbul-1999

SEYFETTİN, Ömer, Bütün Eserleri Hikayeler 4, [haz. Hülya Argunşah], Dergah Yayınları, İstanbul-1999

SEYFETTİN, Ömer, Bütün Eserleri Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar [haz. Hülya Argunşah], Dergah Yayınları, İstanbul-2000

SEYFETTİN, Ömer, Bütün Eserleri Makaleler 1, [haz. Hülya Argunşah], Dergah Yayınları, İstanbul-2001

SEYFETTİN, Ömer, Bütün Eserleri Makaleler 2, [haz. Hülya Argunşah], Dergah Yayınları, İstanbul-2001

TANSEL, F.Abdullah, Ömer Seyfettin'in Şiirleri, T.K.A.E. Yayınları, Ankara-1972

TEMEL, Mehmet, İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara-1998

TURHAN, Mümtaz, Garblılaşmanın Neresindeyiz?, Yağmur Yayınları, İstanbul-1967

ÜLKEN, Hilmi Ziya, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Selçuk Yayınları, İstanbul-1966

YÖNTEM, Ali Canib, Ömer Seyfettin Hayatı, Eserleri, Remzi Kitabevi, İstanbul-1947

2. MAKALELER :

ARGUNŞAH, Mustafa, "Ömer Seyfettin'de Ergenekon Destanı", Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin, Marmara Üniversitesi Yayınları, 1984, s.170-180

BİRİNCİ, Ali, "Vatan Yalnız Vatan Hakkında Bir Kaç Söz", Tarih ve Toplum, Sayı 70, Ekim 1989, ss.43-52

ERİŞENLER, Satı, “Ömer Seyfettin’i Okurken III”, Dost, Sayı 29, Ağustos 1963, ss.12-15, 20-24.

GÜREL, Zeki, “Ömer Seyfettin’in Tarihi Hikayeleri Etrafında”, Milli Kültür, say.1, Haziran 1980, ss.42-48.

HUYUGÜZEL, Ö.Faruk, “Ömer Seyfettin’in İzmir Yılları ve Bu Devrede Yazdığı Hikayeler” Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin, Marmara Üniversitesi Yayınları, 1984, ss.79-98.

TANSEL, F. Abdullah, “Doğumunun 100. Yılı Dolayısıyla Ömer Seyfettin’in Hayat Çizgisi, İlk Eser ve Şiirleri, Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin, A.K.M. Yayınları, 1985, ss.51-72.

UÇMAN, Abdullah, “Ömer Seyfettin-Rıza Tevfik” Doğumunun 100.Yılında Ömer Seyfettin, Marmara Üniversitesi Yayınları, 1984, ss.127-148.

ÖZGEÇMİŞ

1975 yılında Ankara’da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Ankara’da tamamladı. 2000 yılında Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümünden mezun oldu. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimine başladı.

